

Kadri Männiksaar

Reet Lill

EESTI KEELE
TÖÖRAAMAT

7. klassile

III osa

Kadri Männiksaar Reet Lill

EESTI KEELE TÖÖRAAMAT

7. klassile

III OSA

Minu nimi on

.....

Õpin

.....

2013

Euroopa Liit
Euroopa Sotsiaalfond

Eesti tuleviku heaks

Hariduslike erivajadustega
õpilaste õppevara arendamine

Kadri Männiksaar, Reet Lill

Eesti keele tööraamat 7. klassile. III osa (II, täiendatud trükk)

Tööraamat vastab põhikooli lihtsustatud riikliku õppekava lihtsustatud õppele.

Õppematerjali koostamist konsulteeris *Ana Kontor*

Materjali on katsetanud Tartu Kroonuaia Kooli õpetajad

Kaja Pastarus ja Riina Kiting

Retsenseerinud *Riina Kiting, Piret Soodla*

Toimetanud ja küljendanud: *Tiina Helekivi*

Illustratsioonid: *kirjastus Studium*

Raamatu väljaandmist on toetanud Euroopa Sotsiaalfond ja Eesti riik programmi “Hariduslike erivajadustega õpilaste õppevara arendamine” kaudu.

Programmi viib ellu SA Innove

Autoriõigus: SA Innove, autorid, 2013

Kõik õigused kaitstud. Igasugune autoriõigusega kaitstud materjali ebaseaduslik paljundamine ja levitamine toob kaasa seaduses ettenähtud vastutuse.

ISBN 978-9949-513-59-8 (kogu teos)

ISBN 978-9949-513-60-4 (kogu teos: pdf)

ISBN 978-9949-513-61-1 (I osa)

ISBN 978-9949-513-62-8 (I osa: pdf)

ISBN 978-9949-513-63-5 (II osa)

ISBN 978-9949-513-64-2 (II osa: pdf)

ISBN 978-9949-513-65-9 (III osa)

ISBN 978-9949-513-66-6 (III osa: pdf)

Trükiettevalmistus: Kirjastus Studium

Riia 15 b, Tartu 51010

Tel 7343 735, www.studium.ee

Trükitud OÜ Greif trükikojas

Lohkva, Luunja vald

Tartumaa 62207

LIHTLAUSE

322. Loe. Moodusta pildi alusel veel kaks lauset.

1. Poiss jookseb.

2.

3.

Lause on sõnadega väljendatud mõte.

Lauses on sõnad kindlas vormis ja järjekorras.

Näiteks: Poiss jookseb metsas.

Lauses on alati öeldis.

Poiss jookseb.

Ta jookseb koeraga metsas.

Nad jooksevad sageli metsas.

Lause, milles on üks öeldis, on **lihtlause**.

ÖELDIS

1. Öeldis on **tegusõna**.
2. Öeldis väljendab lauses **tegevust** (*jookseb, söövad*) või **seisundit** (*unistab, mõtles*).

ALUS

1. Alus on **nimisõna** (*poiss, koer*) või seda asendav **asesõna** (*ta, nad*).
2. Alus väljendab lauses **tegijat**.

323. A Loe. Kõik ei ole laused. Jooni lausete numbrid.

B Kirjuta laused vihikusse. Jooni lausetes alus ja öeldis.

1. Rita kiirustas rongile.
2. Hoolikas aednik.
3. Pille vaatas televiisorist oma lemmikfilmi.
4. Heleroosas pitsilises kleidis tüdruk.
5. Piret esines peol kollases kleidis.
6. Lubadus ununes kiiresti.
7. Lubas õhtul öele helistada.
8. Märkasime põgenevat jänest.
9. Suure liivakasti määrdunud servale.
10. Liiga soolane toit.
11. Keelas oma väikest venda.
12. Bakterid tekitavad erinevaid haigusi.
13. Joosep hilines.
14. Suured ilusate kollaste õitega päevalilled.

324. Koosta sõnadest laused. Jooni alus ja öeldis.

1. elavad, sinivaalad, jääkülmas, Antarktika, vees

.....
.....

2. väiksemaid, öökull, öösiti, jahib, loomi

.....
.....

3. taimetoidulistest, kiskjad, loomadest, toituvad, närilistest, ja

.....
.....

4. äritsevad, ja, elevandiluu, salakütid, sarvedega, ninasarviku

.....
.....

5. ahvileivapuu, 25, kõrguseks, kasvab, meetri, tavaliselt

.....
.....

6. tuuled, aasta, Arktikas, jäised, läbi, puhuvad

.....
.....

325. Moodusta sõnadest laused.

Joonitud sõna kirjuta sobivas muitevormis.

1. lesida, kaua, Andres, voodis, hommik, armastab

.....
.....

2. pandi, kuulsa, välja, firma, näitus, toodang

.....
.....

3. sõiduautot, poiss, Opel, nägema, valget, õnnetuspaigal

.....
.....

4. must, kogu, olid, äikesepilved, taeva, katnud

.....
.....

5. ebamugav, naril, Reinul, oli, kitsas, magada, väga

.....
.....

6. kolm, püütud, kaaluma, Rauno, haug, hiigelsuur, kilo

.....
.....

**Ühest ja samast asjast saab rääkida ühe või mitme
lihtlausega. Lauseid saab ühendada.**

Näiteks: Kaur käis trennis.

Kaur käis jalgpalli mängimas.

Trenn toimus neljapäeval.

Trenn algas õhtul kell seitse.

*Kaur käis neljapäeva õhtul kell seitse
trennis jalgpalli mängimas.*

326. A Moodusta lühikesi lauseid.

***Katrin läheb homme koos väikese vennaga
Tallinnasse vanaemale külla.***

1. Katrin läheb (*kuhu?*)
2. Katrin läheb (*milleks?*)
3. Katrin läheb (*millal? kuhu?*)
-
4. Katrin läheb (*kellega? kuhu?*)
-

B Moodusta küsilauseid.

1. Kes
 2. Mida teeb
 3. Millal
 4. Kellega
 5. Kuhu
 6. Kellele
- Mis märk on küsilause lõpus?

327. A Moodusta lühikesi lauseid.

Väsinud matkaja leidis paksust metsast haruldase seene.

1. Matkaja leidis (*mille?*)
2. Matkaja oli (*missugune?*)
3. Matkaja leidis seene (*kust?*)
4. Mets oli (*missugune?*)
5. Seen oli (*missugune?*)

B Moodusta küsilauseid.

1. Kes
2. Mida tegi
3. Kust
4. Mille
5. Missugune
6. Missugusest
7. Missuguse

- Kontrolli küsilause lõpumärki.

328. A Moodusta lühikesi lauseid.

Karud magavad koopas talveund novembrist märtsini.

1. Karud (*mida teevad?*)
2. Karud magavad (*mida?*)
3. Karud magavad (*kus?*)
4. Karud magavad (*mis ajast?*)
5. Karud magavad (*mis ajani?*)

B Moodusta küsilauseid.

1. Kes
2. Mida teevad
3. Kus
4. Mis ajast
5. Mis ajani

- Kontrolli küsilause lõpumärki.

329. Väljenda ühe lausega. Jooni saadud lauses alus ja öeldis.

1. Pruunkaru on metsloom. Karul on tumepruuni värvi karv.

Pruunkaru on tumepruuni karvaga metsloom.

2. Pruunkaru on metsloom. Karul on tumepruuni värvi karv.

Ta on suur.

3. Karud elavad paksudes metsades. Nendes metsades on palju mahalangenud puid.

4. Pojad sünnivad emasloomal jaanuaris. Emakaru magab jaanuaris talveund.

5. Pojad on emaslooma hoole all iseseisvaks saamiseni. Pojad saavad iseseisvaks kolmandal eluaastal.

330. A Väljenda ühe lausega. Jooni saadud lauses alus ja öeldis.

1. Tüdrukul oli seljas triibuline kleit. Tüdruk joonistas.

2. Tüdrukul oli seljas triibuline kleit. Tüdruk joonistas.
Tüdruk joonistas koera.

.....
.....

3. Tüdrukul oli seljas triibuline kleit. Tüdruk joonistas.
Tüdruk joonistas koera. Koer oli tüdruku lemmikloom.

.....
.....
.....

4. Tüdrukul oli seljas triibuline kleit. Tüdruk joonistas.
Tüdruk joonistas koera. Koer oli tüdruku lemmikloom.
Tüdruk joonistas kunstiringis.

.....
.....
.....
.....

5. Tüdrukul oli seljas triibuline kleit. Tüdruk joonistas.
Tüdruk joonistas koera. Koer oli tüdruku lemmikloom.
Tüdruk joonistas kunstiringis. Kunstiring oli eile.

.....
.....
.....
.....
.....

B Vasta küsimustele.

Kes joonistas?

Missugune kleit oli tüdrukul?

Mida tüdruk joonistas?

Kus tüdruk joonistas?

Millal tüdruk joonistas?

Alus ja öeldis on lauses põhisõnadeks.

Lause võib koosneda ainult alusest ja öeldisest.

Näiteks: Martin pikutas.

Põhisõnadel võivad olla lauses laiendid.

Laiendid täpsustavad põhisõna.

Näiteks: Väsinud Martin pikutas voodis.

331. A Loe lause, jooni alus ja öeldis.

B Kirjuta välja alus koos laienditega, öeldis koos laienditega.

Näiteks: **Väike poiss jooksis kooli staadionil.**

(missugune?) poiss – väike poiss

jooksis (kus?) – jooksis kooli staadionil

1. Meie klass läheb pikale jalgrattamatkale.

.....
.....

2. Peetri väike õde mängis õhtul õues koeraga.

.....
.....

3. Varsti saabuvad lõunamaalt esimesed rändlinnud.

.....
.....

4. Suure korviga vanatädi leidis murdunud puu alt kolm valgetäpulist seent.

.....
.....

5. Esiaja inimesed elasid veekogu ääres püstkodades.

.....
.....

6. Linnade elanikud vajasisid toorainet käsitöö tegemiseks.

.....
.....

332. A Jooni alus ja öeldis.

B Ühenda laiendid põhisõnaga.

C Esita küsimus koos põhisõnaga.

Näiteks: **Vinge põhjatuul räsib metsatukas puid.**

missugune?	↑	↑↑ kus?	mida?
------------	---	---------	-------

1. Loojuv päike kadus kiiresti silmapiiri taha.

2. Kaire uus pinginaaber võitis lauluvõistlusel esikoha.

3. Kevadel õitsesid niitudel kuldkollased kullerkupud.

4. Hajameelne Annika unustas eile rahakoti koju.

5. Televiisori ekraan läks ootamatult mustaks.

6. Kalle klassivennad ootavad kannatamatult laevareisi.

333. Moodusta lauseid.

1. (*missugune?*) tüdruk kutsus (*millal? kelle? kuhu?*).

.....
.....

2. (*kelle?*) isa viis (*mille? millega? kust? kuhu? kellele?*).

.....
.....

3. (*mille?*) lehed langesid (*millal? kuidas? kuhu?*).

.....
.....

4. (*kelle?*) kool korraldas (*kellega? millal? mille? kus?*).

.....

.....

.....

5. (*millal?*) jooksid (*kellega? kus? missugused?*) koerad.

.....

.....

.....

6. (*kus?*) kohtasid (*missugused?*) jahimehed (*keda?*).

.....

.....

.....

334. Loe lause. Vasta küsimustele.

Sa puudusid eile koolist. Ma ei tea, mis oli põhjuseks.

1. *Kas sa jäid hommikul magama?*
2. *Kas sa ei viitsinud kooli tulla?*
3. *Kas sa jäid bussist maha?*
4. *Ega sa haige ei olnud?*
5. *Ega sa põhjusega ei puudunud?*

Kas ja ega küsimustele saab vastata
ühe sõnaga (**jah/ei**) või **lausega**.

Näiteks: *Kas sa tuled täna kinno?*

1. Jah.
2. Ei.
3. Jah, ma tulen.
4. Ei, ma ei tule.

Ega sa täna kinno ei lähe?

1. Ei.
2. Ei lähe.
3. Lähen küll.

335. Moodusta kas ja ega abil küsilauseid.

1. Ema valmistab hommikusööki.

Ta ei tea, mida sa hommikusöögiks tahad.

* *Kas sa tahad hommikusöögiks omletti?*

* *Kas*

* *Kas*

* *Kas*

* *Ega*

* *Ega*

2. Väike tüdruk tuleb nuttes tuppa. Õde ruttab vastu.

Õde ei tea, mis juhtus.

* *Kas sa kukkusid?*

* *Kas*

* *Kas*

* *Kas*

* *Ega*

* *Ega*

Kontrolli: Kas kirjutasid küsilause lõppu küsimärgi?

**336. A Loe lause. Moodusta *kas* ja *ega* abil küsilauseid.
Vasta küsimustele.**

1. Gröönimaa on maailma suurim saar.

Kas

Ega

2. Eskimod on hästi kohanenud Gröönimaa karmide elutingimustega.

Kas

Ega

3. Arktika meredes elab palju hülgeid ja vaalu.

Kas

Ega

4. Jääkarud on kiired jooksjad ja head ujujad.

Kas

Ega

5. Inimesed valmistavad morsa nahast ja luudest erinevaid esemeid.

Kas

Ega

6. Jääkarude toiduks on hülged, kalad ja veelinnud.

Kas

Ega

B Moodusta küsilauseid.

1. Gröönimaa on maailma suurim saar.

Mis

Missugune

2. Eskimod on hästi kohanenud Gröönimaa karmide elutingimustega.

Kes

Millega

Missugused

3. Arktika meredes elab palju hülgeid ja vaalu.

Kus

Keda

4. Jääkarud on kiired jooksjad ja head ujujad.

Kes

Missugused

5. Inimesed valmistavad morsa nahast ja luudest erinevaid esemeid.

Kes

Mida teevad

Millest

Mida

6. Jääkarude toiduks on hülged, kalad ja veelinnud.

Kelle

Mis

Kontrolli: Kas kirjutasid küsilause lõppu küsimärgi?

KOONDLAUSE

337. Loe laused. Jooni alused ja öeldised.

Moodusta kolmest lausest üks.

1. Rabas kasvavad (*mis?*) pohlad.

Rabas kasvavad (*mis?*) mustikad.

Rabas kasvavad (*mis?*) jõhvikad.

Rabas kasvavad (*mis?*)

.....

2. Raba õhk on (*missugune?*) puhas.

Raba õhk on (*missugune?*) tervislik.

Raba õhk on (*missugune?*) kosutav.

Raba õhk on (*missugune?*)

.....

Lauseid koondades saame **koondlause**.

Lihtlause, milles esinevad korduvad lauseliikmed,
on **koondlause**.

Korduvad lauseliikmed vastavad
ühele ja samale küsimusele.

Koondlauses võivad korduda:

- **alused**

Peeter, Jüri ja Jaanus läksid suusatama.

- **aluse laiendid**

Punased, valged ja kollased tulbid on kevadlilled.

- **öeldised**

Peeter laulab, tantsib ja joonistab hästi.

- **öeldise laiendid**

Peeter oskab mängida klaverit, kitarr ja viiulit.

Ekskursioonil külastasid lapsed Pärnut, Paidet ja Raplat.

Malle joonistatud pildil on karu, orav ja siil.

338. A Nimeta alus ja öeldis. Jooni korduvad lauseliikmed.

B Moodusta lühikesi lauseid.

Näiteks: ***Em***, ***isa*** ja ***õde*** sõitsid vanaemale külla.

* *Em* sõitis vanaemale külla.

* *Isa* sõitis vanaemale külla.

* *Õde* sõitis vanaemale külla.

1. Kristiina tõi peolauale teed, kohvi ning mahla.

*

*

*

2. Marina ei leidnud kauplusest triibulist, täpelist ega lillelist pluusi.

*

*

*

3. Matkajate tuju rikkusid nii vihmased, porised kui ka tuulised sügisilmad.

*

*

*

4. Talvisel spordipäeval lapsed suusatasid, uisutasid ja kelgutasid.

*

*

*

339. Ringita komad ja sidesõnad.

1. Koer on inimese sõber, kaaslane ja majavalvur.

2. Talvel vajavad inimese abi nii metssead, kitsed kui ka linnud.

3. Punased, oranžid ning valged lilled kaunistavad koduaeda.

4. Teet ei tulnud kooli teisipäeval, kolmapäeval ega neljapäeval.

5. Ajakirjad ehk žurnaalid ootasid raamatukogus lugejat.

6. Jaan tahtis suvel sõita Soome, Rootsi või Taani.

*Koondlauses kasutatakse korduvate lauseliikmete eraldamiseks **koma** ja **sidesõna**.*

Näiteks:

*Metsas kasvavad murakad, mustikad, jõhvikad **ja** pohlad.*

Kui korduvaid lauseliikmeid seovad sõnad
ja, ning, ega, ehk, või, nii ... kui ka,
siis nende ette koma ei panda.

340. A Loe laused. Esita küsimus joonitud sõnade kohta.

B Ringita sidesõnad.

C Pane puuduvad komad.

1. Botaanikaaed oli täis roose liiliaid ja daaliaid (*mida?*).
2. Nii lubjakivi savi kruus kui ka liiv (.....)
on põhilised ehitusmaterjalid.
3. Kodunduse tunnis tüdrukud keedavad küpsetavad ning
koristavad (.....).
4. Ma ostan või teen (.....) ise emale
sünnipäevakingituse.
5. Mari ei ole rumal ega laisk (.....) tüdruk.
6. Õpetaja tõi klassi gloobuse ehk maakera mudeli
(.....).

Sidesõna **või** seob sõnu,
mis märgivad erinevaid esemeid, olendeid, nähtusi.

Sidesõna **või** nõuab valiku tegemist erinevate asjade,
olendite, nähtuste jne vahel.

Näiteks: *Tuul võib olla nõrk või tugev.*

Sidesõna **ega** väljendab
mõlema eseme, olendi tegevuse puudumist.

Näiteks: *Sel aastal ei olnud aedades pirne ega õunu.*

Sidesõna **ehk** kasutatakse koondlauses sõnade vahel,
mis märgivad üht ja sama eset, olendit, nähtust jne.

Näiteks: *Austraalias elab dingo ehk metsik koer.*

341. A Täida lüngad sidesõnadega ja, ning, nii ... kui ka.

1. Märts, aprill mai on kevadkuud.

* *Nimeta kevadkuud.*

2. Sven laulab, tantsib joonistab hästi.

* *Mitut tegevust teeb Sven hästi?*

3. Nii valged, roosad punased roosid on minu
lemmiklilled.

* *Mitut värvi roosid on sinu lemmiklilled?*

4. Jäneseid võib kohata nii põllul, niidul metsas.

* *Kus võib kohata jäneseid?*

5. Loomaaias nägime elevante, ninasarvikuid jõehobusid.

** Keda nägime loomaaias?*

6. Autode, busside traktorite müra häiris kõiki.

** Mitut liiki masinate müra häiris?*

B Kirjuta laused vihikusse.

342. A Täida lüngad sidesõnadega või, ega, ehk.

1. Sel aastal polnud soe märts aprill.

** Mis kuus oli soe?*

2. Siim ei oska laulda, tantsida joonistada.

** Mida Siim oskab teha? Mida ei oska?*

3. Ema palus osta valgeid punaseid roose.

** Mitut värvi roose ema palus osta? Mis värvi?*

4. Jooksuvõistluse võidab alati Marko Martin.

** Kes võidab alati? Mitu poissi võidab?*

5. Mammutipuu sekvoia kasvab 90 meetri kõrguseks.

** Mis puu kasvab 90 meetri kõrguseks?*

Kuidas nimetatakse veel mammutipuud?

6. Hüljestest suurim on lonthüljes merielefant.

** Kuidas nimetatakse veel lonthüljest?*

Kes on suurim hüljes?

B Kirjuta laused vihikusse.

Sidesõna võib muuta lause tähendust.

1. Kodus olid ema ja isa. _____ ja _____	Mõlemad olid kodus.
2. Kodus olid ema ning isa. _____ ning _____	Mõlemad olid kodus.
3. Kodus olid nii ema kui ka isa. nii _____ kui ka _____	Mõlemad olid kodus.
4. Kodus oli ema või isa. _____ või _____	Üks nendest oli kodus.
5. Kodus polnud ema ega isa. _____ ega _____	Kumbagi ei olnud kodus.
6. Ema nimi on Mari. Isa nimi on Jaan. Kodus oli ema ehk Mari. _____ ehk _____	Üks ja sama inimene oli kodus.

343. Loe laused. Vasta küsimustele.

1. Suusavõistluse võitsid Eesti ja Soome.

* *Kes võitis?*

2. Suusavõistluse võitsid Eesti ning Soome.

* *Kes võitis?*

3. Suusavõistluse võitsid nii Eesti kui ka Soome.

* *Kes võitis?*

4. Suusavõistluse võitis Eesti või Soome.

* *Kes võitis?*

5. Suusavõistlust ei võitnud Eesti ega Soome.

* *Kes võitis?*

* *Kes kindlasti ei võitnud?*

6. Suusavõistluse võitis Soome ehk meie põhjanaaber.

* *Kes võitis?*

344. A Jooni korduvad lauseliikmed.

B Kirjuta korduvate lauseliikmete kohta küsimus.

C Pane puuduvad komad.

1. Talvel viivad jahimehed metsa põtradele, metssigadele ning kitsedele toitu. *kellele?*

2. Kevadel kasvavad niitudel aasadel ja nurmedel nurmenukud.

.....

3. Vinge põhjatuul sasis nii kaskede leppade kui ka vahtrate oksi.

4. Talvisel spordipäeval õpilased suusatavad kelgutavad või uisutavad.

5. Õpetaja ei leidnud Andrest klassist sööklast ega garderoobist.

6. Andra oli oma juuksed värvinud blondiks ehk heledaks.

345. A Koosta koondlauseid.

1. Vihm, ja on sademed.
 * *Nimeta sademeid.*
2. Kultuurtaimi kasvatatakse põldudel,
 ning
 * *Kus kasvatatakse kultuurtaimi?*
3. Lillekimp oli tehtud valgetest,,
 ning astritest.
 * *Mis värvi astreid oli kimbus?*
4. Inimene ei saa elada söögita,,
 ega
 * *Milleta ei saa inimene elada?*
5. Kehalise kasvatuses toimuvad meil staadionil või

 * *Kus toimuvad kehalise kasvatuses tunnid?*
6. Suvel Pärnus puhkusel olles tahame nii ujuda,
 kui ka
 * *Mida tahame suvel Pärnus teha?*

B Kirjuta laused vihikusse.

346. Koosta koondlauseid. Kasuta sulgudes antud sidesõnu.

1. järved, jõed, mered, ookeanid (ja)

.....
.....

2. autojuht, ehitaja, kokk, pagar (ning)

.....
.....

3. jalgpallur, korvpallur, võrkpallur (ega)

.....
.....

4. suusatama, uisutama, kelgutama (või)

.....
.....

5. must, valge, punane (või)

.....
.....

6. žurnaal, ajakiri (ehk)

.....
.....

Kontrolli:

- Kas panid korduvate lauseliikmete vahele koma?
- Sidesõnade *ja*, *ning*, *ega*, *ehk*, *või* ette koma ei panda!

347. A Jooni korduvad lauseliikmed.

B Pane puuduvad sidesõnad (*ja, ning, ega, või*).

C Pane puuduvad komad.

1. Vabal ajal ma joonistan suusatan kuulan raadiot.
2. Kas sa soovid õhtusöögiks suppi putru salatit?
3. Kohtasin tänaval Annet Marjut Maarikat Katit.
4. Kas te sõidate Tallinnasse bussiga rongiga autoga?
5. Väikesed loomad ei taha langeda lõvide gepardite hüäänide ohvriks.

D Kirjuta laused vihikusse.

348. A Loe laused. Jooni korduvad lauseliikmed.

B Pane puuduvad sidesõnad

(*ja, ning, ega, ehk, kui ka*) ja komad.

1. Eesti pinnamood on kujunenud mandrijää tuule vee toimetel.
2. Läänemerest püütakse kõige rohkem räime kilu lesta turska.
3. Nii isa pojad saagisid terve nädalavahetuse talvepuid.
4. Ükski kõrbeelanik ei taha kohtuda kobra gürsa eefaga.
5. Eriti magusad on kevadel lume alt välja ilmunud jõhvikad kuremarjad.
6. Nii õhk vesi muld on taastuvad loodusvarad.

C Kirjuta laused vihikusse.

349. Paranda kirjavahemärkide vead.

1. Ürginimene kasutas tööriistaks keppi, kaigast, ning kivi.
2. Kiviajal oli inimese tähtsaks abiliseks, kivikirves, ehk pihukirves.
3. Ürginimene sai söögipoolist põhiliselt koriluse, või küttemise teel.
4. Tühja kõhuga söödi nii hiiri rotte, sisalikke, kui ka konni.
5. Inimesed ei jätnud korjamata taimi marju puuvilju, pähkleid, ega seeni.
6. Hiljem hakati pidama ajujahti põtradele piisonitele, ja metshobustele.

B Kirjuta laused õigesti vihikusse.

Koondlause korduvatel lauseliikmetel
võivad olla ka **laiendid**.

Näiteks: Ürginimene kasutas tööriistaks keppi, kaigast ja kivi.

Ürginimene kasutas tööriistaks **tugevat** keppi,
jämedat kaigast ning **teravat** kivi.

350. A Jooni korduvad lauseliikmed koos laienditega.

B Pane kirjavahemärgid.

1. Ratsutamisel hoidis rüütel käes pikka mõõka ja tugevat kilpi.
2. Autasuks anti rüütlile kullast käevõru või värvilised jaanalinnusuled.

3. Rüütli relvad olid pikk piik raske mõök ning uhke sõjakirves.
4. Sõjamehe kiivril oli terav tipp või metallist sarved.
5. Ratsaniku nägu kaitstes allalastav näokaitse ehk silmik.
6. Rüütli varustus oli hästi raske ja väga kallis.

C Kirjuta laused õigesti vihikusse.

351. A Loe laused. Jooni korduvad lauseliikmed koos laienditega.

B Paranda vead sidesõnades.

1. Eestis on suurimad temperatuuri kõikumised sügisel ehk talvel.
2. Niidutaimed annavad toitu ega varju paljudele pisikestele loomadele.
3. Rabasid ega kõrgsoosid iseloomustavad väikseid järvekesi meenutavad laukad.
4. Puhas vesi on läbipaistev, värvusetu, lõhnatu või maitsetu.
5. Õhu peamised koostisosad on hapnik ehk lämmastik.
6. Nii Saaremaa või Hiiumaa kuuluvad Läänemere suuremate saarte hulka.

C Kirjuta laused õigesti vihikusse.

LIITLAUSE

352. Loe laused. Mis sõnad on liitlauses osalausete vahel?

LIHTLAUSED	LIITLAUSED
1. Äratuskell tirises nõudlikult. 2. Tiina ärkas.	Äratuskell tirises nõudlikult <u>ja</u> Tiina ärkas.
1. Uni oli nõnda magus. 2. Tüdruk oleks meelsasti edasi maganud.	Uni oli nõnda magus, <u>et</u> tüdruk oleks meelsasti edasi maganud.
1. Kell on pool kaheksa. 2. Kella kümne ajal ootavad kaaslased teda kino juures.	Kell on pool kaheksa, <u>aga</u> kümne ajal ootavad kaaslased teda kino juures.

Liitlause koosneb kahest või enamast lihtlausest.

Lihtlauseid, millest liitlause koosneb,
nimetatakse **osalauseteks**.

Liitlause igas osalauses on öeldis.

Näiteks: *Poisid kaevasid, aga tüdrukud riisusid lehti.*

Osalaused ühendatakse liitlauseteks **koma**, **sidesõna** või
koma + sidesõna abil.

Näiteks: *Kui saabub suvi, lähevad lapsed laagrisse.*

*Saabus suvi **ja** lapsed läksid laagrisse.*

*Kui saabub suvi, **siis** läheme laagrisse.*

353. A Jooni alused ühe ja öeldised kahe joonega.

B Märki iga lause lõppu, kas see on liht- või liitlause.

Näiteks:

1. Eile tuli Kadri varakult koolist koju (*liht*).
2. Ta pea valutas ja palavik oli kõrge (*liit*).
3. Arst ütles, et Paul peab rahulikult voodis lamama, sest poiss põeb grippi (.....).
4. Riina ootas kaua, aga bussi ei tulnud. (.....).
5. Kui Kadri üksi koju jääb, siis on ta väga kurb (.....).
6. Lõpuks otsustas ta, et sõidab homme Valka (.....).
7. Kui Reet ärkas, siis oli ema juba kodus tagasi (.....).
8. Ettevaatlikult ja vaikselt läks Ain uksest välja (.....).
9. Tõnu ei tahtnud, et Ülle tema lahkumist märkab (.....).

354. A Jooni öeldised kahe joonega.

B Eralda osalused kriipsuga.

C Tõmba lauseid siduvatele sõnadele ring ümber.

1. Isa ostis auto, / millest ta juba ammu unistas.
2. Tõusis tugev tuul ning lumetorm raputas puid.
3. Hommikul kiirustades ma ei söönud ja vend ei pesnud nägu.
4. Aega oli küllalt, ent see kadus märkamatult.
5. Kas sa sõidad ära kauemaks ajaks või tuled varsti tagasi?
6. Alguses oli igav, kuid pärast ei tahtnud keegi ära minna.
7. Toomas ei läinudki poodi, vaid ruttas hoopis kinno.
8. Ema käskis Teedul olla voodis seni, kuni palavik alaneb.

Ajasuhteid väljendav liitlause

355. Loe lause. Jooni öeldised.

1. Kui päike tõusis, siis asus meie matkagrupp juba teele.
 - * *Mis tegevustest on lauses juttu?*
 - * *Kumb tegevus toimus varem?*
 - * *Moodusta kaks lihtlauset.*
2. Sel ajal, kui meie matkateele asusime, põõnasid teised alles telgis.
 - * *Mis tegevustest on lauses juttu?*
 - * *Kumb tegevus toimus varem?*
 - * *Moodusta kaks lihtlauset.*
3. Asusime teele varavalges, sest päeval hakkab päike kõrvetama.
 - * *Mis tegevustest on lauses juttu?*
 - * *Kumb tegevus toimus varem?*
 - * *Moodusta kaks lihtlauset.*
4. Saabus hommik ning ärkasid teisedki.
 - * *Mis tegevustest on lauses juttu?*
 - * *Kumb tegevus toimus varem?*
 - * *Moodusta kaks lihtlauset.*
5. Kui meie olime jõudnud mägedesse, olid teised matkajad alles teekonna alguses.
 - * *Mis tegevustest on lauses juttu?*
 - * *Kumb tegevus toimus varem?*
 - * *Moodusta kaks lihtlauset.*

6. Veetsime pika päeva kõndides ja õhtul istusime lõkke ääres.

* *Mis tegevustest on lauses juttu?*

* *Kumb tegevus toimus varem?*

* *Moodusta kaks lihtlauset.*

Liitlausega saab väljendada **samaaegselt** või **erineval ajal toimuvaid tegevusi**:

• **osalausetega väljendatud tegevused on samaaegsed**

Näiteks: Poisid suusatasid **ja** (samal ajal) tüdrukud uisutasid.

_____ ja (ning) _____.

• **osalausetega väljendatud tegevused järgnevad üksteisele**

Näiteks: Toru lõhkes **ning** (seejärel) vesi voolas põrandale.

_____ ja (ning) _____.

Samaaegselt toimuvaid ja ajaliselt üksteisele järgnevaid tegevusi väljendavaid osalauseid võime ühendada sidesõnadega **ja, ning**.

356. Moodusta lihtlausetest liitlause skeemi järgi.

_____ ja (ning) _____.

A Samaaegselt toimuvaid tegevusi väljendav liitlause.

1. Mari rohib peenart. Raimo kaevab maad.

.....

2. Ema triigib kardinat. Merit peseb akent.

.....

B Üksteisele ajaliselt järgnevaid tegevusi väljendav liitlause.

1. Merle ostis lilled. Tüdrukud läksid Pillele külla.

.....

2. Jalgratta kumm purunes.

Peeter hakkas sõbraga rattakummi parandama.

.....

.....

357. A Loe lause ja jooni öeldised.

B Jooni sidesõnad.

C Ringita lausete numbrid, milles väljendatud tegevused toimuvad samaaegselt.

1. Saabus talv ja lumi tuli maha.

2. Teatris oli esietendus ning meie klass läks seda vaatama.

3. Peetrile kingiti uued uisud ja ta läks kohe uisuväljakule.

4. Tuul puhus kõvasti ja pesu kuivas kiiresti.

5. Oli pühapäev ning läksime sõbraga kinno.

6. Botaanikaaias peatusime palmimajas ning botaanik rääkis meile huvitavatest taimedest.

7. Pärnu rannas olles tüdrukud päevitasid ja poisid ujusid.

8. Tunni alguses kordasime õpitud reegleid ning hakkasime etteütlust kirjutama.

358. Otsusta, kas tegevused toimuvad samaaegselt (S) või üksteisele järgnevalt (J).

1. Tunnid lõppesid ja me hakkasime koju minema (J).
2. Väljas puhus külm tuul ning vihma sadas nagu oavarrest (...).
3. Mina tõmbasin jope kapuutsi pähe ja sõber võttis välja vihmavarju (...).
4. Jooksime kiiresti bussipeatusesse ja buss sõidutas meid kaks peatust edasi (...).
5. Edasi viis meie tee läbi pargi ja kümne minuti pärast olime me minu juures kodus (...).
6. Mina sain vihma käes läbimärjaks ning sõber oli ka kõvasti külma saanud (...).
7. Ema keetis meile kuuma teed ning lõi kas sooja saia (...).
8. Sõime kõhud täis ning hakkasime televiisorit vaatama (...).

359. Lõpeta laused nii, et liitlause osalused väljendaksid samaaegselt toimuvat tegevust.

1. Hommikul läheb ema tööle ja
2. Sina hakkad koristama ning
3. Mina sõin õhtusööki ja
4. Kevadel saabuvad tagasi rändlinnud ning
5. Puhus vinge tuul ja

-
6. Ragnar saagis puid ning
-
7. Peeter hõikas Liisit ja
-
8. Õpetaja kirjutas tänase tunni teema tahvlile ning
-

360. Lõpeta laused nii, et liitlause osalaused väljendaksid üksteisele ajaliselt järgnevat tegevust.

1. Tegin kodused tööd ära ja
-
2. Sõitsime bussiga lennujaama ning
-
3. Poisid ostsid kinopiletid ja
-
4. Koer sõi kõhu täis ning
-
5. Karu ärkas talveunest ja
-
6. Koristasin toad ära ning
-
7. Sportlased panid dressid selga ja
-
8. Vanaema keetis õuntest ja pohladeest moosi ning
-

Samaaegselt toimuvat ja üksteisele ajaliselt järgnevat tegevust väljendavaid osalauseid võime ühendada sidesõnadega **kui, siis**.

Samaaegne: **Kui** õpetaja mängis klaverit, **siis** lapsed laulsid.

Järgnev: **Kui** Ain muru ära niitis, **siis** läks ta kalale.

361. Loe lause. Jooni öeldised.

Otsusta, kas tegevused toimuvad samaaegselt (S) või ajaliselt üksteisele järgnevalt (J).

1. **Kui** ema hõikas, **siis** jooksid lapsed tuppa (.....).
2. Kui valgusfooris süttis jalakäijatele roheline tuli, siis Mart ületas tänava (.....).
3. Kui Merle käsi plaksutas, siis lendasid linnud ära (.....).
4. Kui õpetaja rääkis, siis lapsed kuulasid (.....).
5. Kui ema oli lõpetanud pesu triikimise, siis aitasin tal puhta pesu kappi panna (.....).
6. Kui tüdrukud tegid aiatöid, siis poisid töötasid põllul (.....).
7. Kui Pille mängis korvpalli, siis Mari oli võrkpallitrennis (.....).
8. Kui vanaisa metsast koju jõudis, siis hakkas vanaema kohe seeni marineerima (.....).

362. A Jooni öeldised.

B Jooni osalause, mis näitab esimest (varem toimuvat) tegevust.

1. Kui emakeeletund algas, siis kutsus direktor Peetri klassist välja.

* *Kumb tegevus oli varem, kas tund algas või direktor kutsus?*

Jooni vastav osalause.

2. Kui Peeter oli kohale jõudnud, siis hakkas õpetaja Peetrile küsimusi esitama.

** Kumb tegevus oli varem?*

3. Kui Peeter hommikul kooli tuli, siis oli ta jätnud jope garderoobi panemata.

** Kumb tegevus oli varem?*

4. Kui Peeter oli jõudnud koridori lõppu, siis direktor märkas üleriides Peetrit.

** Kumb tegevus oli varem?*

5. Kui kell helises tundi, siis otsustas direktor Peetriga vestelda.

** Kumb tegevus oli varem?*

C Tee kokkuvõte.

1. Kumb osalause näitab kõigis lausetes esimest tegevust?

.....

2. Mis sõnaga algab varem toimunud tegevust väljendav osalause?

3. Kumb osalause näitab teist tegevust?

.....

4. Mis sõnaga algab hiljem toimunud tegevust väljendav osalause?

5. Kirjuta lauseskeemile: *1. tegevus, 2. tegevus.*

Kui _____, siis _____.

363. Jooni öeldis. Lõpeta laused nii, et teise osalausega väljendatud tegevus järgneks.

1. Kui ma trennist koju jõudsin, siis
-
2. Kui Karin filmi lõpuni vaatas, siis
-
3. Kui sa töö tehtud saad, siis
-
4. Kui ema tööle oli läinud, siis
-
5. Kui teatrietendus oli lõppenud, siis
-
6. Kui sõbraga ekskursioonilt saabusime, siis
-
7. Kui kell oli saanud pool kaheksa, siis
-
8. Kui sulane oli loomadele heina ette andnud, siis
-

364. Jooni öeldis. Lõpeta laused nii, et osalausestega väljendatud tegevused oleksid samaaegsed.

1. Kui Siiri jalutas koeraga, siis
-
2. Kui külalised saabusid, siis
-
3. Kui päike paistis, siis
-

4. Kui õpetaja kirjutas harjutust tahvlile, siis
-
5. Kui auto ületas kiirust, siis
-
6. Kui tüdrukud heegeldasid, siis
-
7. Kui Urmas rattaga sõitma läks, siis
-

365. Moodusta liitlauseid nii, et esimese osalausega väljendatud tegevus eelneks teise osalausega väljendatud tegevusele.

1. Kui,
siis läks žürii kokkuvõtteid tegema.
2. Kui,
siis võtsime dressid seljast.
3. Kui,
siis saabuvad rändlinnud lõunamaalt tagasi.
4. Kui,
siis tule basseini ujuma.
5. Kui,
siis lülita televiisor välja.
6. Kui,
siis sai isa blanketi avalduse kirjutamiseks.
7. Kui,
siis hakkasime vennaga lauamängu mängima.

Üksteisele ajaliselt järgnevaid tegevusi väljendavaid osalauseid saame ühendada sidesõnade **pärast seda, kui** abil.

Üks osalause asub teise osalause sees.

Näiteks: *Vihmasadu lõppes. Pärast seda läksime välja.*

Pärast seda, kui vihmasadu lõppes, läksime välja.

Enne: *vihmasadu lõppes*

Pärast: *läksime välja*

366. A Loe laused. Jooni öeldised.

B Ütle osalused. Vasta küsimustele.

1. Pärast seda, kui oled pesnud käed, tule süüa.

Osalused: Pärast seda tule süüa. Kui oled käed pesnud.

* *Kumb tegevus on enne? Jooni vastav osalause.*

2. Pärast seda, kui lõpetad töö, võid minna kinno.

* *Kumb tegevus on enne? Jooni vastav osalause.*

3. Pärast seda, kui kell lõi kolm pauku, astus vend tuppa.

* *Kumb tegevus on enne? Jooni vastav osalause.*

4. Pärast seda, kui Tõnu süü üles tunnistas, hakkas tal kergem.

* *Kumb tegevus on enne? Jooni vastav osalause.*

5. Pärast seda, kui Anne oli töölaua koristanud, lahkus ta kunstiklassist.

* *Kumb tegevus on enne? Jooni vastav osalause.*

C Tee kokkuvõte.

1. Mis sõnaga algab osalause, mis näitab esimest tegevust?

.....

2. Mis sõnaga algab osalause, mis näitab teist tegevust?

.....

3. Kirjuta lauseskeemile: 1. *tegevus*, 2. *tegevus*

Pärast seda, kui _____, _____.

367. Moodusta liitlause nii, et osalused väljendaks üksteisele järgnevat tegevust. Kasuta antud tegusõna.

1. Pärast seda, kui olime söönud, (*jalutasime*)

.....

2. Pärast seda, kui lõpetad kooli, (*asud*)

.....

3. Pärast seda, kui raamatu läbi loed, (*anna*)

.....

4. Pärast seda, kui ratas pörkus vastu puud, (*kukkus*)

.....

5. Pärast seda, kui õpetaja jagas kätte teatripiletid, (*läksime*)

.....

6. Pärast seda, kui kell saab 10 õhtul, (*tuleb*)

.....

7. Pärast seda, kui oled saanud sõbralt kirja, (*vasta*)

.....

368. A Loe laused. Jooni öeldised.

B Ringita õigesti sõnastatud lausete numbrid.

1. Pärast seda, kui väike Anu rõõmu pärast käsi plaksutas, lendas tihane minema.
2. Pärast seda, kui kass põõsasse jooksis, hakkas koer haukuma.
3. Pärast seda, kui uus pala sai läbi loetud, tuli õpilasel seda kohe jutustada.
4. Pärast seda, kui ütlesid sõbrale halvasti, tuleb tema ees vabandada.
5. Pärast seda, kui Tiiu oma pluusi õue nöörile riputas, pesi ta selle korralikult puhtaks.
6. Pärast seda, kui midagi ütled, mõtle see hoolega läbi!
7. Pärast seda, kui oled midagi parandanud, tuleb see ka katki teha!
8. Pärast seda, kui kinoseanss on alanud, ei sobi saalis enam omavahel vestelda.

C Kirjuta valesti sõnastatud liitlaused õigesti vihikusse.

Üksteisele ajaliselt järgnevaid tegevusi väljendavaid osalauseid saame ühendada sidesõnade **enne, kui** abil.

Üks osalause asub teise osalause sees.

Näiteks: *Enne korista toad. Siis sa lähed teatrisse.*

Enne, kui teatrisse lähed, korista toad.

Enne: korista

Pärast: lähed teatrisse

369. A Loe laused. Jooni öeldised.

B Ütle osalaused.

1. Enne, kui Tiit läks teatrisse, käis ta sõbra pool.

Osalaused: Enne käis ta sõbra pool. Tiit läks teatrisse.

* *Kumb tegevus oli enne?*

* *Mis tegevus järgnes?*

2. Enne, kui Tiit õppima hakkas,

aitas ta väikevennal ratta ära parandada.

* *Kumb tegevus oli enne?*

* *Mis tegevus järgnes?*

3. Enne, kui Tiit venna ratast parandama hakkas,

puhastas ta ratta korralikult ära.

* *Kumb tegevus oli enne?*

* *Mis tegevus järgnes?*

4. Enne, kui Tiit loodusõpetuse tundi tuli,

võttis ta õpetajate toast gloobuse.

* *Kumb tegevus oli enne?*

* *Mis tegevus järgnes?*

5. Enne, kui Tiit spordivõistlustele läheb,

peab ta jala terveks ravima.

* *Kumb tegevus oli enne?*

* *Mis tegevus järgnes?*

C Tee kokkuvõte.

1. Mis sõnaga algab esimest tegevust väljendav osalause?

.....

2. Mis sõnaga algab teist tegevust väljendav osalause?

.....

3. Kirjuta lauseskeemile: *1. tegevus, 2. tegevus*

Enne, kui _____, _____.

370. Lõpeta laused skeemi alusel.

1. Enne, kui basseini ujuma lähed,

.....

2. Enne, kui direktori kabinetti jõudsin,

.....

3. Enne, kui isa auto garaaži ajab,

.....

4. Enne, kui Katrin akna avas,

.....

5. Enne, kui Peeter kalale läheb,

.....

6. Enne, kui õpetaja III veerandi hinded tunnistusele kirjutab,

.....

7. Enne, kui tibupoegadele teri viisin,

.....

8. Enne, kui ansambel mängima hakkas,

.....

371. A Loe laused. Jooni öeldised.

B Ringita õigesti sõnastatud lausete numbrid.

1. Enne, kui Madis pesema hakkas, läks ta magama.
2. Enne, kui Joosep omale külalised kutsus, pidas ta emaga nõu.
3. Enne, kui Piia ratta ostis, kogus ta hoolega selleks raha.
4. Enne, kui Jaanus suusavarustuse korda sai, läks ta kohe suusatama.
5. Enne, kui Karmen televiisorit vaatama hakkas, lülitas ta aparraadi välja.
6. Enne, kui Elari sai telefoniühenduse Soomes elava sõbraga, pidi ta õige numbrit valima.
7. Enne, kui Arvo jõudis vastata ema küsimusele, katkestas teda uksekella helin.

C Kirjuta valesti sõnastatud laused õigesti vihikusse.

Lause väljendab samaaegselt toimuvaid tegevusi	Lause väljendab üksteisele ajaliselt järgnevaid tegevusi
<p>___ ja (ning) ___.</p> <p>Pille õmbles ja Anu koristas.</p> <p>Pille õmbles ning Anu koristas.</p>	<p>___ ja (ning) ___.</p> <p>Kell helises ja läksime klassi.</p> <p>Kell helises ning läksime klassi.</p>
<p>Kui ___, siis ___.</p> <p>Kui Pille õmbles, siis Anu koristas.</p>	<p>Kui ___, siis ___.</p> <p>Kui kell helises, siis läksime klassi.</p>
	<p>Enne, kui ___, ___.</p> <p>Enne, kui klassi läksime, helises kell.</p>
	<p>Pärast seda, kui ___, ___.</p> <p>Pärast seda, kui kell helises, läksime klassi.</p>

372. Moodusta liitlauseid skeemi järgi.

A Samaaegselt toimuvaid tegevusi väljendav liitlause:

1. ___ ja (ning) ___.

Teet loeb ajalehte. Isa vaatab televiisorit.

.....

.....

2. *Kui* ____, *siis* ____.

Teet loeb ajalehte. Isa vaatab televiisorit.

.....
.....

B Üksteisele ajaliselt järgnevaid tegevusi väljendav liitlause:

1. ____ *ja (ning)* ____.

Uksekell helises. Kerli tõttas ust avama.

.....
.....

2. *Kui* ____, *siis* ____.

Uksekell helises. Kerli tõttas ust avama.

.....
.....

3. *Enne, kui* ____, ____.

Uksekell helises. Kerli tõttas ust avama.

.....
.....

4. *Pärast seda, kui* ____, ____.

Uksekell helises. Kerli tõttas ust avama.

.....
.....

Nimisõna laiendamine täiendkõrvallausega

373. A Loe ja vasta küsimustele.

1. Peeter tõi raamatukogust raamatu,
mis tuleb järgmiseks nädalaks läbi lugeda.
 - * *Mille Peeter tõi raamatukogust?*
 - * *Mida selle raamatu kohta on öeldud?*
 - * *Loe see osalause, mis täpsustab joonitud sõna.*
2. Sille nägi kinos tüdrukut,
kes tuli sel aastal meie kooli õppima.
 - * *Keda Sille kinos nägi?*
 - * *Mida tüdruku kohta on öeldud?*
 - * *Loe see osalause, mis täpsustab joonitud sõna.*

B Tee kokkuvõte.

1. Kus asub 1. osalauses sõna,
mida 2. osalausega täpsustatakse?
2. Märki skeemile täpsustatava sõna asukoht.
3. Nimeta osalauseid siduvad sõnad.
4. Kus asub osalauseid siduv sõna? Märki skeemile.

_____ , _____ .
1. osalause 2. osalause

Põhisõna asub 1. osalause lõpus.

Sõnad **kes, mis, kelle, mille, keda, mida, kellele, millele, kus, kuhu** jne seovad osalauseid.

Nende sõnade ette pannakse **koma**.

374. A Loe laused.

Jooni 1. osalause sinisega, 2. osalause rohelisega.

1. Tüdrukud ootasid õpetajat, **kes** läks gloobust tooma.
2. Külastasime poissi, **kelle** onu on kuulus korvpallur.
3. Kontserdile oli kutsutud laulja, **keda** tundsid kõik hästi.
4. Kohtasin sõpra, **kellega** olen alati näiteringis käinud.
5. Unustasin koju dressid, **milleta** ei saa võimlemistundi minna.
6. Kutsusin välja klassivenna,
kellele tahan kinopileti raha ära maksta.
7. Tööõpetuse tunnis parandasime tooli, **millel** oli jalg murdunud.

B Kirjuta välja joonitud sõnad koos selle juurde kuuluva osalausega.

1. õpetajat, kes
2. poissi, kelle
3. laulja,
4. sõpra,
5.
6.
7.

375. Moodusta liitlauseid.

1. Spordivõistlusel võidab esikoha õpilane,
 - * kes jookseb kõige kiiremini.
 - * kellel on kõige väledamad jalad.
2. Ornitoloogid jälgisid lõunamaalt saabunud lindu,
 - * kes
 - * keda
 - * kellest
3. Lapsed käisid vaatamas põnevat filmi,
 - * mida
 - * milleta
 - * millest
4. Sõidame ekskursioonile Tallinnasse,
 - * kus
 - * kuhu
 - * kust
5. Tartu linn ostis kakskümmend uut bussi,
 - * mille
 - * millega
 - * mida
6. Laupäeval lähevad Madis ja Kati külla vanatädile,
 - * kes
 - * kellel
 - * kellest

376. A Jooni sõna, mida täpsustad järgmise osalause abil.

B Kirjuta lünka sidendid *kes* või *mis* õiges vormis.

Pane puuduvad komad.

1. Imetlesime linde lendasid säutsudes oksalt oksale.
2. Õpetaja palus mul tuua guaššvärvide karbi
ta oli õpetajate toa lauale valmis pannud.
3. Meisterdasime tööõpetuse tunnis kasti
panime värvilised kriidid.
4. Jahimees kohtas metsas karu
koobas paistis eemalt.
5. Peetri vanaisal on suur talu
on tuntuks saanud turismitaluna.
6. Muuseumis nägime kivist kirveid
oli rääkinud meie ajalooõpetaja.
7. Sain sünnipäevaks jalgratta
tahtsin kohe sõitma minna.

C Kirjuta laused õigesti vihikusse.

377. Moodusta liitlauseid.

1. Tutvusin naabripoisiga.

Naabripoiss tuli suveks vanavanematele külla.

Tutvusin naabripoisiga, kes tuli suveks vanavanematele külla.

2. Ootasin kannatamatult isa.

Isale tahtsin rääkida põnevast jalgpallimatšist.

.....
.....

3. Vanaema andis Pillele korvi.

Pille läheb korviga metsa marjule.

.....
.....

4. Esimesed metallist esemed tehti pronksist.

Pronks on vase ja tina sulam.

.....
.....

5. Püstkoda kaeti nahkadega.

Nahkadele laoti külma eest kaitseks mättaid.

.....
.....

6. Püstkoja keskel oli kividest tulease.

Tuleasemel valmistati külmal ajal süüa.

.....
.....

7. Meie esivanemad jätsid ellu osa jahil tabatud loomi.

Neist loomadest said koduloomad.

.....
.....

378. Lõpeta liitlauseid. Pane puuduvad kirjavahemärgid.

1. Sportlased treenisid staadionil (*mis*)

2. Martin maalis ilusa pildi (*mille*)

3. Isa ostis parketti (*millest*)

4. Kuhu sa panid labida (*millega*)

5. Viljalõikusel jääb üle põhk
(*mida*)

6. Andres külastas klassivenda (*kes*)

7. Merle rääkis tüdrukust (*kellega*)

Vastandamise-eraldamise väljendamine liitlauses

379. Loe lause. Vasta küsimustele.

1. Kalle läks kooli, **aga** Peeter lamas haigena voodis.
 - * *Kellest on jutt?*
 - * *Mida tegi Kalle?*
 - * *Mida tegi Peeter?*
 - * *Nimeta ja jooni osalauseid eraldav sidesõna.*
Jälgi, mis sõna ees on koma.
2. Lembit oli küll tubli sportlane, **ent** nendel võistlustel oli parim Meelis.
 - * *Kellest on jutt?*
 - * *Mida said teada Lembitu kohta?*
 - * *Mida said teada Meelise kohta?*
 - * *Nimeta ja jooni osalauseid eraldav sidesõna.*
Jälgi, mis sõna ees on koma.
3. Merevesi on alles külm, **kuid** juba leidub ujujaid.
 - * *Kellest on jutt?*
 - * *Mida said ujujate kohta teada?*
 - * *Nimeta ja jooni osalauseid eraldav sidesõna.*
Jälgi, mis sõna ees on koma.
4. Aivar ei läinudki kinno, **vaid** läks hoopis teatrisse.
 - * *Kuhu Aivar läks?*
 - * *Nimeta ja jooni osalauseid eraldav sidesõna.*
Jälgi, mis sõna ees on koma.

Sidesõnadega **aga, ent, kuid, vaid** ühendatakse **vastandliku tähendusega** lauseid.

Näiteks:

*Kalle läks kooli, **aga** Peeter lamas haigena voodis.*

*Lembit oli küll tubli sportlane, **ent** seekord võitis Meelis.*

*Merevesi on alles külm, **kuid** juba leidub ujujaid.*

*Aivar ei läinudki kinno, **vaid** läks hoopis teatrisse.*

Sidesõnade **aga, ent, kuid, vaid** ette **pannakse koma**.

5. Spordipäeval jooksid poisid 100 meetrit **ja** tüdrukud mängisid rahvastepalli.

* *Mida tegid poisid spordipäeval?*

* *Mida tegid tüdrukud spordipäeval?*

* *Nimeta ja jooni osalauseid eraldav sidesõna.*

Sidesõnaga **ja** ühendatakse samal ajal toimuvat **eraldava tähendusega** lauseid.

Näiteks: *Poisid jooksid **ja** tüdrukud mängisid palli.*

Sidesõna **ja** ette **koma ei panda**.

6. Läheme klassiga ekskursioonile Pärnusse **või** otsustame hoopis Haapsallu minna.

* *Millest on jutt?*

* *Kuhu minnakse ekskursioonile?*

* *Nimeta ja jooni osalauseid eraldav sidesõna.*

Sidesõnaga **või** ühendatakse lauseid,
mis väljendavad valikut.

Näiteks: *Läheme klassiga Pärnusse **või**
otsustame hoopis Haapsallu minna.*

Sidesõna **või** ette koma ei panda.

380. A Moodusta liitlaused. Pane koma, kus vaja.

1. Siilid ja mutid on imetajad,	... ent ei leidnud ikkagi oma rahakotti.
2. Kell on alles kuus hommikul	... või sõidan hoopis puhkusereisile.
3. Mu vend ei lähegi sügisel kutsekooli õppima	... vaid hakkab endale töökohta otsima.
4. Toomas otsis kaua	1. aga konnad on kahepaiksed.
5. Meie klass esines aktusel lauluga	... või sooviksid sa hoopis klimbisuppi?
6. Ostan suvel teenitud raha eest jalgratta	... kuid Anne on juba ärkvel.
7. Kas sa tahad õhtusöögiks pitsat	... ja mina lugesin luuletust.

B Kirjuta laused õigesti vihikusse.

381. A Vali lünka sobiv sidesõna. Pane komad.

1. Peeter ja Marek ööbisid vanaema juures (*kuid, või, ja*)
Peeter ei tundnud selle üle rõõmu.
2. Palju parema meelega oleks ta maganud onnis (*vaid, aga, ja*)
..... see oli võimatu.
3. Keskööl Peeter siiski uinus (*ent, vaid, või*) magas väga
rahutult.
4. Eile oli Marek olnud temaga nõus (*ja, vaid, kuid*) nüüd
ei teinud ta sellest väljagi.
5. Peeter mõtles minna üksi onni (*aga, ja, või*) ei
julgenud.
6. Poiss püüdis uinuda (*ja, ent, või*) und ei tulnud.
7. Peeter vähkres kaua (*või, ja, ent*) lõpuks ärkas ka
Marek.

B Kirjuta laused õigesti vihikusse.

382. Liida lihtlaused liitlauseteks.

Kasuta sidesõnu *aga, kuid, ent, vaid, või, ja*.

1. Kas suvi tuleb päikseline? Kas suvel sajab palju vihma?
.....
.....
2. Teod on taimetoidulised. Teod ei söö kellukaid ja raudrohtu.
.....
.....

3. Madis ei jälginud õpetaja seletust.

Madis lahendas hoopis matemaatika ülesandeid.

.....

.....

.....

4. Poiss karjus kõva häälega appi. Teda ei kuulnud keegi.

.....

.....

5. Tiit juhatas vanakesele teed. Vanake eksis ikka ära.

.....

.....

6. Pille ei tahtnud voodist tõusta.

Ta oleks meelsasti edasi maganud.

.....

.....

.....

7. Lugesin eile kokaraamatust õunakoogi retsepti.

Olen selle retsepti juba unustanud.

.....

.....

.....

8. Peetrile meeldib rulluiskudega sõita.

Poisile meeldib ka jalgrattaga sõita.

.....

.....

.....

383. Lõpeta laused. Pane kirjavahemärgid.

1. Läksime juba hommikul vara paadiga jõeale aga
2. Kas nad sõidavad terveks suveks maale või
3. Malle ootas bussipeatuses Kallet kuid
4. Jahimees läks metsa suurte lootustega ent
5. Eile oli väljas soe suvine ilm vaid
6. Rain hüppas küll kaugemale aga
7. Kalle harjutas igal õhtul klaverimängu ent

384. Moodusta igast liitlausest kaks lihtlauseid.

1. Koeral oli küll suukorv, ent ma kartsin teda ikka.
Koeral oli suukorv. Ma kartsin ikka seda koera.
2. Teele ei jooksnud spordipäeval meiega kaasa, vaid oli hoopis kohtunik.
.....
3. Lauluring oli ammu lõppenud, kuid Merle ei olnud ikka veel koolist lahkunud.

.....
.....
4. Õpetaja palus poistel klassi koristada ja tüdrukutele andis ta
stendi teha.

.....
.....
5. Kas te tahate koju minna või on teil mõni huvitav tegevus
pooleli?

.....
.....
6. Väike tüdruk nutab tänaval, aga keegi ei tötta talle appi.

.....
.....
7. Marek ja Argo vaatasid ajakirjast sportautode pilte ning
unistasid selliste autodega sõitmisest.

385. A Loe laused. Paranda sidesõnade kasutuse vead.

1. Kas sa sõidad nädalalõpul maale sõbra juurde, ent jääd
hoopis linna?

2. Järsku seisis Kaarli ees suur karvane koer, või ta ei kartnud
teda.

3. Suured poisid hakkasid maad kaevama, vaid väikestele
lastele anti riisumiseks rehad.

4. Külli ei taha õppida pagariks ja unistab juuksuri elukutsest.
5. Matile meeldib sõita lumelauaga, või tema sõbra lemmikala on rulluisutamine.
6. Ilmajaam ennustas kuiva suve ja tuli hoopis vihmane suvi.
7. Toomas on küll pikka kasvu või talle ei meeldi korvpalli mängida.

B Kirjuta laused õigesti vihikusse.

386. Mõttele ja kirjuta esimene osalause.

Pane kirjavahemärgid.

1.
või ootad sa mind kino ees?
2.
aga ma ei märganudki teda.
3.
ent siiski meeldib Kerlile rohkem linnas elada.
4.
vaid otsustas minna sõbra juurde tööle.
5.
ja vihma sadas terve päeva.
6.
kuid enne pean ma homseks ära õppima.
7.
ning seejärel võid Triinule külla minna.

Põhjus-tagajärgsuhteid väljendav liitlause

387. Loe laused. Vasta küsimustele.

1. Linnas oli avarii. Ma jäin kooli hiljaks.
2. **Avarii tõttu** jäin kooli hiljaks.
3. Linnas oli **avarii ja sellepärast** jäin kooli hiljaks.

* *Miks sa kooli hilinesid?*

* *Missugusest lausest või osalausest saad teada hilinemise põhjuse? Jooni hilinemise põhjust väljendav lause või lauseosa.*

Tegevuse põhjust ja tagajärge saab väljendada
nii lihtlausega kui ka liitlausega.

Näiteks: Lauri ei tulnud kooli haiguse tõttu. (lihtlause)

Lauri ei tulnud kooli, sest ta oli haige. (liitlause)

Liitlausest saab tegevuse põhjust ja tagajärge väljendada
sidesõnade **ja sellepärast, ning sellepärast** abil.

Skeem 1

põhjus (enne) **ja sellepärast** tagajärg (pärast) .

Näiteks: Vihma sadas **ja sellepärast** võtsin vihmavarju kaasa.

Olen haige **ning sellepärast** kooli ei lähe.

388. Loe laused. Vasta küsimustele.

1. Täna on ilm külm ja sellepärast on meie klassi aken kinni.
 - * *Miks (mis põhjuse) on aken kinni?*
 - * *Mis on tagajärg? Mis on põhjus?*
 - * *Jooni osalause, millest saad teada põhjuse.*
2. Raigo tahtis saada head hinnet ning sellepärast õppis ta eile terve õhtu.
 - * *Miks (mis põhjuse) õppis Raigo eile terve õhtu?*
 - * *Mis on tagajärg? Mis on põhjus?*
 - * *Jooni osalause, millest saad teada põhjuse.*
3. Triinu lõpetas klassi viitega ja sellepärast sai ta kiituskirja.
 - * *Miks (mis põhjuse) sai Triinu kiituskirja?*
 - * *Mis oli Triinu hea õppimise tagajärg?*
 - * *Jooni osalause, millest saad teada tagajärje.*
4. Öösel möllas tugev torm ning sellepärast oli hommikul teedel palju murdunud oksid.
 - * *Miks (mis põhjuse) oli teedel murdunud oksid?*
 - * *Mis oli tugeva tormi tagajärg?*
 - * *Jooni osalause, millest saad teada tagajärje.*

389. A Loe laused. Jooni põhjust väljendav lihtlause.

B Moodusta skeemi 1 järgi lihtlausest põhjust väljendav lihtlause. Kasuta sidesõnu ja sellepärast või ning sellepärast.

1. Lambakasvatus on tulus.
Lammastelt saab villa ja liha.

Lammastelt saab villa ja liha ja sellepärast on lambakasvatus tulus.

2. Kuldnokk saabub kevadel lõunamaalt tagasi esimesena.
Kuldnokka nimetatakse kevadekuulutajaks.

.....
.....
.....

3. Puidu närimine aitab lõikehambaid lühemaks viilida.
Küülikutele antakse puuoksa närida.

.....
.....
.....

4. Hobust toidetakse kaeraga.
Hobune on vastupidav rasketel töödel.

.....
.....
.....

5. Veised saavad kaitsta oma järglasi.
Veistel on ettepoole ulatuvad sarved.

.....
.....
.....

6. Siga on segatoiduline.
Siga sööb nii taimetoitu kui ka lihatoitu.

.....
.....
.....

7. Puurikanadel tuleb tihti ette jalgade vigastusi.
Kanade igapäevaseks jalgealuseks on puuri võrestik.

.....
.....
.....

Tegevuse põhjust ja tagajärge saab väljendada sidesõnade
sest, sellepärast et abil.

Skeem 2

tagajärg (pärast) **sest** põhjus (enne) .
tagajärg **sellepärast, et** põhjus .

Näiteks: Ma ei lähe kinno, **sest** olen seda filmi juba näinud.
Laps kukkus **sellepärast, et** oli libe.

390. A Loe. Otsusta, mis on põhjus, mis on tagajärg.

B Jooni põhjust väljendav osalause.

C Moodusta küsilause sõnadega *miks?* (*mis põhjusel?*).

1. Inimesed tänaval ehmusid, sest kiirabiauto andis signaali.

* *Kumb tegevus oli enne, kas ehmumine või signaal?*

* *Kumb on põhjus? Kumb tagajärg?*

* *Kas enne on põhjus või tagajärg?*

* *Miks inimesed tänaval ehmusid?*

2. Terje kiirustas tuppa sellepärast, et ema hõikas.

* *Kumb tegevus oli enne, kas hõikamine või kiirustamine?*

* *Kumb tegevus on põhjus, kumb tagajärg?*

* *Miks*

3. Telefonipost purunes, sest auto sõitis vastu posti.

* *Nimeta põhjus ja tagajärg.*

* *Miks*

4. Tüdruk nuttis sellepärast, et ta kukkus põlve katki.

* *Nimeta põhjus ja tagajärg.*

* *Miks*

391. A Loe laused. Otsusta, mis on põhjus, mis on tagajärg.

B Jooni tagajärke väljendav osalause.

C Moodusta küsilause sõnadega *miks?* (*mis põhjusel?*).

1. Me ei lähe täna kooli, sest külma on 25 kraadi.

* *Mis on põhjuseks, et me täna kooli ei lähe?*

* *Mis on 25 kraadise külma tagajärg?*

* *Miks me ei lähe täna kooli?*

2. Tähed paistavad meile väikestena, sest nad asuvad Maast väga kaugel.

* *Nimeta põhjus ja tagajärg.*

* Miks

3. Viljakoristus hilines sellepärast, et suvi oli jahe ja vihmane.

* *Nimeta põhjus ja tagajärg.*

* Miks

4. Karud magavad talveund sellepärast, et talvel on neil raske toitu hankida.

* *Nimeta põhjus ja tagajärg.*

* Miks

392. A Loe laused. Jooni põhjust väljendav lihtlause.

B Moodusta skeemi 2 järgi lihtlausest põhjust väljendav lihtlause. Kasuta sidesõnu *sest*; *sellepärast*, *et*.

1. Aednikud väetavad mulda.

Aias kasvavad lopsakad taimed.

Aias kasvavad lopsakad taimed, **sest** aednikud väetavad mulda.

2. Metsades kasvab palju seeni ja marju.

Metsi väetavad kõdunenud lehed.

.....
.....

3. Sinilill meelitab ligi putukaid.

Sinilille erksinine värv paistab kaugelt silma.

.....
.....

4. Jänessed on meie metsade kiireimad jooksjad.

Metsas on jahiloomadel jäneste tabamine raske.

.....
.....

5. Lumekakud näevad ka öösel hästi.

Lumekakud peavad saakloomadele jahti öösiti.

.....
.....
.....

6. Meie soodesse on rajatud laudteid.

Laudteed kaitsevad soid liigse tallamise eest.

.....
.....
.....

Kontrolli:

1. Jooni liitlausetes põhjust väljendav osalause.

2. Võrdle kirjutatud lauset skeemiga 2:

* kas põhjust väljendav osalause on teine osalause;

* kas põhjust väljendav osalause algab sidesõnaga.

393. A Loe laused. Moodusta skeemi järgi liitlaused.

B Kirjuta põhjused vihkusse.

Skeem 1	1. Soos, niidul ja metsas võib kohata rästikuid.	Seal tuleb liikuda ettevaatlikult.
	2. Suvel liigub päike kõrgelt.	Suvel on päevad pikad.
	3. Kevadeti suureneb kulu põletamine.	Metsades on suur tulekahju oht.
Skeem 2	4. Paljud Eestimaa sood on kaitse all.	Need on haruldaste loomade ja taimede elupaigaks.
	5. Päikesekiired soojendavad maapinda ebaühtlaselt.	Maa on kerakujuline.
	6. Mäger on segatoiduline loom.	Ta sööb nii taimset kui ka loomset toitu.

* **Kontrolli:**

1. Jooni põhjust väljendav osalause.
2. Kontrolli saadud lauset skeemi järgi:
 - * kas põhjust väljendava osalause asukoht on õige;
 - * kas sidesõnad on õiged;
 - * kas sidesõna ees on vajalik koma.

394. Jooni tagajärge väljendav osalause. Kirjuta lause skeemi number.

1. Rüütliid vajasisid võitlemiseks ruumi ja sellepärast valiti lahingupaigaks avar väli. (skeem 1)

2. Rüütliordud said sageli lahingus võidu sellepärast, et nad tegutsesid koos. (skeem)
3. Rüütli kiiver oli terava tipuga ning sellepärast sai juhtida kõrvale ülevalt langevad mõõgahoobid. (skeem)
4. Rüütlite väge oli raske juhtida, sest upsakad rüütli ei kuulanud väejuhtide sõna. (skeem)
5. Raudrüü muutis rüütli kohmakaks, sest see kaalus väga palju. (skeem)
6. Soomussärgiga rüütel ei saanud ise tagasi hobuse selga ning sellepärast aitasid teda kannupoisid. (skeem)

395. Loe laused. Moodusta skeemi järgi liitlause.

1. Rein ei jõudnud kappi tõsta. Kaur aitas Reinu.

Skeem 1:

Skeem 2:

** Jooni liitlausestes tagajärge väljendav osalause.*

2. Puudelt olid langenud lehed. Hilissügis oli käes.

Skeem 1:

Skeem 2:

** Jooni liitlausestes põhjust väljendav osalause.*

3. Pille ostis kolm tumepunast roosi.

Pille pinginaabril on sünnipäev.

Skeem 1:
.....

Skeem 2:
.....

** Jooni liitlausetes tagajärge väljendav osalause.*

4. Katrin pesi pesu. Pesukorv oli musta pesu täis.

Skeem 1:
.....

Skeem 2:
.....

** Jooni liitlausetes põhjust väljendav osalause.*

396. A Loe laused. Jooni põhjust väljendav lause.

B Moodusta lihtlausetest liitlaused. Kasuta sidesõnu ja sellepärast, ning sellepärast, sest, sellepärast et.

C Kirjuta lause lõppu skeemi number.

1. Maad tuli kaitsta välisvaenlase eest.

Tekkisid riigid.

Maad tuli kaitsta välisvaenlase eest ja sellepärast tekkisid riigid.
(skeem 1)

2. Vanimat aega eestlaste elus nimetatakse kiviajaks.

Tööriistu valmistati kivist.

.....
.....

3. Vibust lastud nool oli odast täpsem.

Ürginimeste jahisaak suurenes.

.....
.....

4. Feodaalide peamine tegevus oli sõdimine.

Feodaalid lasid oma pere kaitseks ehitada linnuseid.

.....
.....

5. Raudrüü kaitstes rüütleid hästi mõõgahoopide eest.

Raudrüü oli väga tugev.

.....
.....

6. Härjaga põldude kündmiseks kulus palju aega.

Härg oli rahulik aeglane loom.

.....
.....

Kontrolli:

1. Jooni põhjust väljendav osalause.

2. Kontrolli saadud lauset skeemi järgi:

* kas põhjust väljendava osalause asukoht on õige;

* kas sidesõnad on õiged;

* kas sidesõna ees on vajalik koma.

397. Lõpeta laused skeemi alusel.

1. skeem: Arno tõttas Teelet jõejääle päästma

.....
2. skeem: Koristasime klassi kiiresti ära

-
1. skeem: Otsustasin Soome sõita
-
1. skeem: Täna on neljapäev
-
2. skeem: Ema hüüdis poisid tuppa
-
2. skeem: Onu oli väsinud
-

398. A Moodusta liitlaused. Vali sobiv osalause.

B Pane vajalikud kirjavahemärgid.

Väikese tüdruku silmad löid särama ...

Raamat tundus Kadile igav ...

Vanake murdis libedal teel kukkudes jalaluu ...

Jõevee temperatuur oli 12 kraadi ...

Toast õue astudes tundis Kaili head lõhna

Marko läks õhtul varakult magama ...

1.
- ja sellepärast sattus ta haiglasse.
2.
- ning sellepärast ei õnnestunud meil ujuma minna.
3.
- sest isa kinkis talle koerakutsika.
4.
- ning sellepärast tuli talle uni peale.

5.
sellepärast et aed oli õitsvaid sireleid täis.
6.
sest tahtis võistlusteks hästi välja puhata.

399. A Loe lause. Otsusta, kas lausete ühendamiseks on kasutatud sidesõnu õigesti. Paranda vead.

1. Muistsed kütid tantsisid enne jahiretke, sest nii lootsid nad head jahiõnne.
2. Üheskoos oli põldu harida kergem sellepärast, et muinasajal olid põllumaad ühised.
3. Kiviajale järgnenud aega nimetatakse pronksiajaks sellepärast, et siis võeti kasutusele pronksist tööriistad.
4. Saksa kaupmehed sõitsid Novgorodi läbi Tartu ja sellepärast oli siitkaudu tee Venemaale kõige ohutum.
5. Muinasajal hakati tööriistu valmistama kivist, sest seda aega nimetati kiviajaks.
6. Koerad olid jahimeeste head abilised ning sellepärast kodustati koeri kõige varem.

B Kirjuta laused õigesti vihikusse.

Kontrolli:

1. Jooni lausetes 1–3 põhjust väljendav osalause.
2. Jooni lausetes 4–6 tagajärget väljendav osalause.
3. Kirjuta lause lõppu skeemi number.
4. Võrdle kirjutatud lauset skeemiga:
 - * kas põhjust ja tagajärge väljendava osalause asukoht on õige;
 - * kas sidesõnad on õiged;
 - * kas sidesõna ees on vajalik koma.

Tegevuse eesmärki väljendav liitlause

400. Loe laused. Vasta küsimustele.

1. Ema läks kontserdile. **Ta tahab kuulata** oma lemmiklauljat.

(lihtlause)

Ema läks kontserdile, **et kuulata** oma lemmiklauljat.

(liitlause)

* Milleks (mis eesmärgil?) läks ema kontserdile?

* Jooni lihtlause ja liitlause osalause, millest saad teada kontserdile mineku eesmärgi.

2. Kaia ostis jahu. **Ta tahab küpsetada** saia.

Kaia ostis jahu selleks, et küpsetada saia.

* Milleks (mis eesmärgil?) Kaia ostis jahu?

* Jooni lihtlause ja liitlause osalause, millest saad teada jahu ostmise eesmärgi.

Tegevuse **eesmärki** saab väljendada nii lihtlause kui ka liitlause abil.

Tegevuse **eesmärki** väljendavas lauses kasutatakse osalause vahel sidesõnu **et; selleks, et**.

_____ tegevus _____, **et** _____ eesmärk _____.

_____ tegevus _____ **selleks, et** _____ eesmärk _____.

Näiteks: Kertu läks aeda, et lehti riisuda.

Kertu läks aeda selleks, et lehti riisuda.

Sõnad **et** ja **selleks, et** seovad osalauseid.

Sõna **et** ette pannakse **koma**.

401. Moodusta tegevuse eesmärki väljendav liitlause.

Vali sobiv lauselõpp.

1. Siiri läks tööle, et
(mis eesmärgil?)

- osta teenitud raha eest telefon.
- mängida korvpalli.
- tal oli palju raha.

2. Läksin juuksurisse, et
(mis eesmärgil?)

- mul on pikad juuksed.
- värvida juukseid.
- sõbral on sünnipäev.

3. Anne õppis korrutustabelit
selleks, et (mis eesmärgil?)

- sai matemaatikatöö kahe.
- osata hästi arvutada.
- tal on igav.

4. Piret korjas marju selleks,
et (mis eesmärgil?)

- ema käskis.
- Pille tuli külla.
- küpsetada marjakooki.

5. Anu kiirustas selleks, et
(mis eesmärgil?)

- õhtu oli käes.
- jõuda viimasele bussile.
- Marje ootas teda juba.

402. A Loe laused. Jooni lihtlause, millest saad teada tegevuse eesmärgi.

B Moodusta liitlause, kasuta sidesõnu *et* või *selleks, et*.

1. Vanaema läks metsa.

Ta tahab korjata maasikaid.

Vanaema läks metsa, et korjata maasikaid.

2. Merlin otsustas minna hambaarsti juurde.

Ta tahab lasta oma valutava hamba välja tõmmata.

3. Isa lülitab televiisori sisse.

Ta tahab vaadata põnevat filmi.

4. Õpilased õppisid näidendit kaua.

Nad tahavad teatrifestivalil edukalt esineda.

5. Ain töötas töökojas terve suve.

Poiss tahab teenitud raha eest osta jalgratta.

6. Joosep õpib hoolega saksa keelt.

Ta tahab suvel sõita Saksamaale.

403. Loe laused. Vasta küsimusele.

Moodusta tegevuse eesmärki väljendav liitlause.

Kasuta sidesõnu *et, selleks et*.

1. Vanaema tahab saada head kurgisaaki.

Mida ta selleks teha saab?

Vanaema kastab hoolikalt kurgitaimi.

Vanaema kastab hoolikalt kurgitaimi selleks, et saada head saaki.

2. Krista tahab rääkida soome keeles.

Mida ta selleks teha saab?

Krista

Krista

3. Kaur tahab lauluvõistlustel hästi esineda.

Mida ta selleks tegema peab?

Kaur

Kaur

4. Isa tahab osta uut autot.

Mida ta selleks teha saab?

Isa

Isa

5. Mari tahab osata ujuda.

Mida ta selleks teha saab?

Mari

Mari

404. Lõpeta laused. Kasuta sidendeid *et* ja *selleks et*.

1. Meelis kiirustas koju (*milleks?*), et
2. Andres tõusis vara üles (*milleks?*) selleks, et
3. Õppisin tänaseks hoolega (*milleks?*)
4. Koristasime klassi kiiresti ära (*milleks?*)
5. Kevin tõttas kinno (*milleks?*)
6. Martin tõi raamatukogust raamatu (*milleks?*)
7. Piret ostis lilled (*milleks?*)

Põhjust (*miks?*) väljendavas liitlauses
kasutame sidesõnu **sest**, **sellepärast et**.

Eesmärki (*milleks?*) väljendavas liitlauses
kasutame sidesõnu **et**, **selleks et**.

405. A Loe. Vasta küsimustele lühidalt.

B Moodusta lihtlausetest põhjus- ja eesmärgilaused.

1. Kerlil pea valutab. Ta läks apteeki rohtu ostma.

* *Miks (mis põhjusel) Kerli läks apteeki?* – sest pea valutab

* *Milleks (mis eesmärgil) Kerli läks apteeki?* – et rohtu osta

Põhjuslause: *Kerli läks apteeki, sest tal pea valutas.*

Eesmärgilause: *Kerli läks apteeki, et rohtu osta.*

2. Mihkel kuulis väikese poisi karjatust.

Ta jooksis kiiresti poisile appi.

* *Miks (mis põhjusel?) Mihkel jooksis?*

* *Milleks (mis eesmärgil?) Mihkel jooksis?*

Põhjuslause:

.....

Eesmärgilause:

.....

3. Emal oli pesupulber otsa lõppenud.

Ta läks poodi pesupulbrit ostma.

* *Miks läks ema poodi?*

* *Milleks läks ema poodi?*

Põhjuslause:

.....

Eesmärgilause:

.....

4. Steni emal on sünnipäev. Sten läheb metsa sinililli korjama.

* *Miks läheb Sten metsa?*

* *Milleks läheb Sten metsa*

Põhjuslause:

.....

Eesmärgilause:

.....

5. Rait sai kontrolltöö hindeks kahe. Poiss õppis terve õhtu.
Ta tahtis hinnet parandada.

* *Miks Rait õppis terve õhtu?*

* *Milleks Rait õppis terve õhtu?*

Põhjuslause:

.....

Eesmärgilause:

.....

6. Peetri riided said märjaks. Poiss läks tuppa riideid vahetama.

* *Miks Peeter läks tuppa?*

* *Milleks Peeter läks tuppa?*

Põhjuslause:

.....

Eesmärgilause:

.....

406. A Loe laused. Jooni sidesõnad. Otsusta, kas lause väljendab tegevuse põhjust (P) või eesmärki (E).

B Moodusta küsilause sõnaga *miks?* või *milleks?*

1. Erki läks garderoobi selleks, et panna selga spordiriided. *E*

* *Milleks läks Erki garderoobi?*

2. Erki läks garderoobi, sest treening lõppes.

.....

3. Erki läks garderoobi, et vahetada riideid.

.....

4. Erki läks garderoobi, sest unustas rahakoti jope taskusse.

5. Tüdrukud sõitsid mere äärde, sest ilm oli palav.

6. Tüdrukud sõitsid mere äärde, et minna päevitama.

7. Tüdrukud sõitsid mere äärde selleks, et veeta kaunis
 suvepäev.

8. Tüdrukud sõitsid mere äärde, sest linnas on suvel igav.

**C Ringita tegevuse eesmärki väljendavate lausete numbrid.
 Võrdle naabriga.**

407. A Loe laused.

Otsusta, kas 2. osalause väljendab põhjust või eesmärki.

**B Kirjuta lünka sobiv sidesõna
 sest, sellepärast et või et, selleks et.**

1. Tiit ei läinud matkama ta oli haige.
2. Kerli toitub tervislikult olla terve.
3. Kaire nägi palju vaeva õppida ära soki
 kudumine.
4. Kaur parandas jalgratast võistelda
 laupäeval rattarallil.

5. Tarmo ostis uue ülikonna minna kooli lõpuaktusele.
6. Kõrbes elab vähe inimesi seal on väga kuiv kliima.
7. Jahimehed toidavad talvel metsloomi lumega on loomadel raske toitu leida.

C Ringita tegevuse põhjust väljendavate lausete numbrid. Võrdle naabriga.

408. A Otsusta, kas lauses on kasutatud sidesõnu õigesti. Paranda vead.

B Põhjenda valikut.

1. Isa viis kingad parandusse, et need olid kulunud.
2. Võtsin hommikul rohtu selleks, et mul oli palavik.
3. Kogu maja oli äkki pime, et vool lülitati välja.
4. Panin soosse minnes jalga kummikud sellepärast, et jalad märjaks ei saaks.
5. Võtsime metsa kaasa binokli sellepärast, et jälgida lindude tegevust.
6. Mehed läksid katusele sellepärast, et lumi maha lükata.

C Kirjuta laused õigesti vihikusse.

Tegusõna laiendamine sihitiskõrvallausega

409. Loe ja vasta küsimustele.

1. Martin teab, et täna on jalgpallivõistlused.
* *Mida Martin teab?*
2. Martin teab, kes tulevad täna võistlustele.
* *Kas saad lausest teada, kes tulevad võistlustele?*
* *Kellelt saad seda teada?*
3. Martin teab, kuidas Tõnul võistlustel läks.
* *Kas saad lausest teada, kuidas Tõnul läks?*
* *Kellelt saad seda teada?*
4. Martin teab, mis tulemusega võistlus lõppes.
* *Kas saad lausest teada võistluse tulemuse?*
* *Kellelt saad tulemuse teada?*
5. Martin teab, kellega Tõnu võistles.
* *Kas saad lausest teada, kellega Tõnu võistles?*
* *Kellelt saad seda teada?*

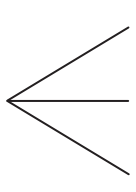
Tegusõna juurde kuuluvad osalaused algavad sõnadega
**et, kuidas, kes, mis, kelle, mille, keda, mida,
kellele, millele, kellega, millega**

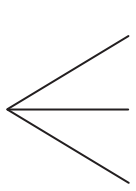
Nende sõnade ette pannakse **koma**.

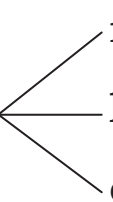
Näiteks: Peeter kuulis, et koer haugub.

Peeter teadis, kuidas ülesannet lahendada.

410. Moodusta liitlauseid.

1. Ma nägin, (*mida?*) et
kuidas
kes

2. Tiit rääkis, (*mida?*) kellega
kuidas
et

3. Anne mäletas, (*mida?*) millega
kellelt
et

411. A Kirjuta lünka sobiv sidesõna *et, kuidas, mis, kelle, mida*. Pane puuduvad komad.

1. Tüdrukud teadsid rästiku hammustus on ohtlik.
2. Mari unustas on tema pangakaardi parool.
3. Õpetaja jutustas inimesed ürgajal elasid.
4. Jahimees kuulis hundid metsas ulusid.
5. Anne märkas pliiats on koju ununenud.
6. Oskar kuulatas jutt eemalt kostab.
7. Üheskoos mõtlesime edasi teha.

B Kirjuta laused õigesti vihikusse.

412. Moodusta liitlauseid.

Kasuta sidesõnu *et, millega, kuidas, kellele, kust, milleks, mida.*

1. Loodusõpetuse tunnis õppisime
..... konnad paljunevad.
..... rebane metsas jahti peab.
..... paigalinnud talvel toitu leiavad.
..... jaanalind on lennuvõimetu lind.
..... jahimehed metsloomi toidavad.

2. Õpetaja rääkis
..... murakad ja jõhvikad kasvavad soos.
..... kaitsta haruldasi loomi ja linde.
..... kasutatakse turvast.
..... on soo elupaigaks.
..... peab teadma rästikust ja nastikust.

413. Lõpeta laused.

1. Uudistesaates näidati, kuidas
2. Ma lootsin, et

3. Aime imestas, keda
-
4. Paul teadis, kes
-
5. Tiidule meenus, mida
-
6. Ema muretses, kuidas
-
7. Rein mäletas, et
-

OTSEKÕNE

414. Loe. Vasta küsimustele.

1. Maarika ütles vennale:

„Õues võib sadama hakata, pane kummikud jalga.”

* Mida ütles Maarika vennale?

* Ütle Maarika sõnad.

2. „Ma ei leia oma kummikuid,” kurtis poiss.

* Mida kurtis vend Maarikale?

* Ütle poisi sõnad.

3. „Oota,” vastas tüdruk, „ma tulen aitan otsida.”

* Mida lubas Maarika teha?

* Ütle tüdruku sõnad.

Otseses kõnes on väljendatud täpselt need sõnad, mida keegi ütleb.

Otsekõne koosneb **saatelausest** (näitab, kes räägib) ja **otsekõnest** (rääkija sõnaline tekst).

Näiteks: Maarika ütles: „Õues võib sadama hakata.”

↑
SAATELAUSE

↑
OTSEKÕNE

Kirjutamisel pannakse otsekõne **jutumärkidesse**.

415. A Loe. Tõmba saatelausele joon alla.

1. Õpilased valmistusid kevadpeo kontserdiks.
2. Muusikaõpetaja hüüdis: „Laulukoori lapsed, palun tulge lavale! Alustame!”
3. „Õpetaja, Kaja pole veel kohale jõudnud,” kurtis Aivar.
4. „Ah nii!” jäi õpetaja nõutuks.
5. Õpetaja päris teistelt lastelt: „Kas keegi teab, kus Kaja on?”

B Loe. Tõmba otsekõnele joon alla.

6. „Mina tean,” hõikas Siret, „ta peab veel klassi koristama.”
7. „Siret,” palus õpetaja, „palun mine ütle Kajale, et ta kiirustaks.”
8. Ain hüüdis: „Oota, ma tulen ka kaasa! Äkki on Kajal abi tarvis!”
9. „Tule,” rõõmustas Aivar „lähme aitame Kajat.”
10. „Tublid poisid! Aga tehke ruttu!” sõnas õpetaja.
11. Poisid jooksid ruttu Kajale appi.

C Rühmita laused skeemide alla.

Saatelause on otsekõne ees	Otsekõne on saatelause ees	Saatelause on otsekõne keskel
S___: „O___.(!?)“	„O___,(!?)“ s___.	„O___,“ s___, „o___.(!?)“
2.		

Kontrolli. Iga skeemi all on kolm lauset.

416. Täienda lauseid otsekõne ja saatelausega.

1. Ema palus, et Annika nõud ära peseks.

A Ema palus: „.....”

B „Annika, palun pese nõud ära,”

2. Taavi tahtis, et isa aitaks tal ratast parandada.

A Taavi ütles isale: „.....”

B „Palun aita mul ratast parandada,”

3. Tüdrukud hüüdsid, et kell juba helises.

A „.....!” hüüdsid tüdrukud.

B : „Kell juba helises!”

4. Sirje avastas, et oli tööraamatu koju unustanud.

A „.....,” vabandas Sirje.

B : „Ma olen tööraamatu koju unustanud.”

417. A Loe. Jooni saatelaused ühe ja otsekõne kahe joonega.

B Pane puuduvad kirjovahemärgid („ ” : , . ! ?).

Saatelause: „Otsekõne.(!?)“	„Otsekõne,(!?)“ saatelause.
-----------------------------	-----------------------------

1. Õpetaja tuli klassi ja alustas tundi Tere, istuge palun
2. Võtke lahti oma kodune töö ütles ta õpilastele
3. Madis vabandas Mul jäi vihik koju
4. Õpetaja sõnas Ole teinekord hoolikam
5. Mida me täna õppima hakkame uuris Piret
6. Täna hakkame õppima otsekõne kirjovahemärke teatas õpetaja

7. Aga õpetaja, me pidime täna hoopiski lugema hüüdsid lapsed
8. Lugemine on järgmine tund naeratas õpetaja
9. Ta lisas Võtke nüüd oma vihikud ja pastakad

418. A Täienda lauseid otsekõnega.

1. Loodusõpetuse tunnis rääkisid õpilased, mis neile loomaaias käimisest kõige enam meelde jäi.
2. Paul kiitis mesikäppasid: „.....”
3. Teele meenutas loomade kuningat: „.....”
4. Annaliisa tuletas meelde tiigreid: „.....”
5. „.....,” rääkis Kuldar haavikuemandast.
6. „.....,” naersid poisid ahve meenutades.
7. Õpetaja küsis: „.....?”
8. „.....,” vastasid õpilased koos.

B Kirjuta laused vihikusse.

419. A Täienda lauseid puuduvate saatelausetega.

1.: „Kes täna puuduvad?”
2.: „Maiken ja Ragnar.”
3. „Kas keegi teab, miks nad puuduvad?”
4. „Maiken on võistlustel,”
5. „Aga Ragnar on haigeks jäänud,”
6. „Mul oleks vaja tunni lõpust varem ära minna,”

7. : „Hakkame meie tööga pihta.”
8. : „Toomas, palun tule tahvli juurde!”

B Kirjuta laused vihikusse.

420. Muuda järgmisi lauseid nii, et neis oleks saatelause ja otsekõne.

1. Ema käskis lastel ruttu tuppa minna.

Ema ütles lastele: „Minge!”

2. Martin palus oma vennalt värvilisi pliiatseid.

.....
.....

3. Õpetaja käskis hommikul õigeks ajaks kooli jõuda.

.....
.....

4. Vanaema tahtis teada, millal me talle külla läheme.

.....
.....

5. Näitasin uhkusega klassikaaslastele oma uut mobiiltelefoni.

.....
.....

Otsekõne muutmine kaudseks

421. Loe laused. Mille poolest need erinevad?

1. Ema ütles: „Mariliis, palun pese nõud ära.” <i>* Kes on rääkija?</i>	2. Ema palus, et Mariliis nõud ära peseks. <i>* Kes annab edasi ema öeldud sõnu?</i>
3. „Kas me täna mängime rahvastepalli?” uuris Kalmer. <i>* Kes on rääkija?</i>	4. Kalmer tahtis teada, kas nad täna mängivad rahvastepalli. <i>* Kes räägib Kalmeri soovist?</i>

Kellegi teise kõne edasi andmist nimetame **kaudseks kõneks**.
Kaudses kõnes (liitlauses) eraldame osalaused komaga.

422. Muuda lauseid nii, et need oleksid kaudses kõnes.

1. Õpetaja küsis: „Mida me tähistame maikuu teisel pühapäeval?”

Õpetaja tahtis teada, mis tähtpäev on

2. Väike Markus uuris: „Millal päkapikud käima hakkavad?”

.....
.....

3. Vanaema seletas: „Mardi- ja kadrisandiks käimise komme pärineb juba väga ammu ajast.”

.....
.....

4. „Hakkame nüüd juba mune värvima!” hüüdis Tõnu kärsitult.

.....
.....

5. Millal on isadepäev?” uuris Merilin oma vanemalt õelt.

.....
.....

423. Pane laused kaudsesse kõnesse.

1. Õpetaja teatas: „Täna räägime hallhülgest.”

.....
.....

2. „Hallhülged on looduskaitse all!” hõikas Vaido.

.....
.....

3. Moonika luges õpikust: „Täiskasvanud hülged võivad kaaluda kuni kolmsada kilogrammi.”

.....
.....

4. „Õpetaja, mida hülged söövad?” uuris Raiki.

.....
.....

5. Õpetaja vastas: „Hülged toituvad peamiselt kaladest.”

.....
.....

6. „Leidke tekstist, mis kalu hülged söövad!” käskis õpetaja.

.....
.....

7. Eneli luges: „Hülged toituvad näiteks lestast, tursast ja heeringast.”

.....
.....

424. A Loe. Vasta küsimustele.

B Pane laused kaudsesse kõnesse.

1. Vanaisa teatas: „Täna hakkame kõik aias tööle.”

** Mis teate edastas vanaisa teistele pereliikmetele?*

.....
.....

2. „Siim, võta sina labidas ja kärul!” käskis isa.

** Mida käskis isa oma pojal teha?*

.....
.....

3. Annika küsis: „Kas mina võin hakata lehti riisuma?”

** Mille vastu tundis peretütar huvi?*

.....
.....

4. Ema soovitas: „Võta see väiksem reha, sellega on parem riisuda.”

** Missugust nõu andis pereema oma tütrele?*

.....

.....

5. „Aga kuidas mina saan teid aidata?” uuris pisike Mikk.

** Mida tahtis pere pesamuna teada?*

.....

.....

6. Vanaema palus: „Tule sina mulle appi õunu korjama.”

** Keda palus vanaema endale appi õunu korjama?*

.....

.....

7. Vanaisa rõõmustas: „Nii hulgakesi saavad tööd ruttu tehtud!”

** Mille üle oli vanaisal hea meel?*

.....

.....

425. Muuda lauseid nii, et neis oleks nii saatelause kui ka otsekõne. Jälgi kirjavahemärke („ ” : , . ! ?).

1. Täna sees tunnis jutustas õpetaja, et möödunud aegadest räägivad meile erinevad esemed.

Õpetaja jutustas: „Möödunud aegadest

2. Heiki teadis selgitada, et ajaloolisi esemeid hoitakse muuseumides.

..... *selgitas Heiki.*

3. Marleen tahtis teada, missugused olid kiviaja inimeste tööriistad.

4. Maido seletas, et need olid tehtud kivist, luust või puust.

5. Õpetaja lisis, et kiviajal õppisid inimesed ka tuld kasutama.

6. Alo tahtis teada, millal saabus elusa looduse hävitanud jääaeg.

KORDAMINE

426. Kirjuta laused õigesti.

1. K/oer/a-t/ütr/uk Lotte p/üt/is v/älj/a mõelda, k/el/eks ta
s/ur/eks s/at/es t/ah/ab s/at/a.

.....
.....
.....

2. Lotte ja t/em/a s/õp/er Bruno /ots/ustasid h/ak/ata
detektiivideks ja suhkru-m/as/ina üles /ots/ida.

.....
.....
.....

3. Kessu on üks t/av/aline l/üh/emat k/asv/u pl/ik/a-tirts.

.....
.....

4. Tripp on keerdus n/in/aga s/us/ides kl/oun/,
kes /el/ab s/ur/es r/am/atus.

.....
.....

5. S/ein/ale j/on/istatud n/in/a-s/arv/ik /ärk/as /el/u
ja h/ak/as l/in/akeses s/ek/adust t/ek/itama.

.....
.....

427. Kirjuta laused õigesti.

1. K/arn/evaliks v/alm/istasid k/õik/ /õp/ilased /end/ale
t/or/eda m/ask/i.

2. Marina k/as/utas m/ask/i t/ek/emiseks p/ap/-k/arp/i ja
/er/inevaid r/it/e-t/ük/e.

3. Silver k/at/is oma m/ask/i plasitilliini ja k/õrt/ega.

4. Marko l/õik/as näo-k/at/ele k/ant/ilise suu ja
k/olm/-nurkse n/in/a.

5. Andres l/im/is oma m/ask/ile t/ur/is j/uks/ed ning
p/ik/ad h/al/id v/unts/id k/ülk/e.

6. Sander t/ek/i k/õrv/ad ja n/in/a t/ühj/adest
t/ik/u-t/os/idest.

7. /Õp/etaja /ait/as k/õik/idele m/ask/idele n/õr/id
k/ülk/e k/in/itada.

.....
.....

428. Paranda vead. Kirjuta laused õigesti.

1. Mikks on sillil ogaline kasukas? (3)

.....
.....

2. Vaanasti oli sillil tavaline halikas kassukas. (4)

.....
.....

3. Siilike sovis aka enndale uhhket kultset keha-kadet. (6)

.....
.....

4. Innimesed hakasid tale kuldse kasuka päärast jahhti
pitama. (7)

.....
.....

5. Siilike pallus oma vanna kasukat takasi. (3)

.....
.....

6. Lomake sai aga asemele hopis okalise rüü. (4)

.....
.....

(Leedu muinasjutu ainetel)

429. A Kirjuta lünka *k, p, t* või *g, b, d*.

võr.....sed tin.....imused	näh.....avaid täh.....i
lii.....sime mur.....e	kan.....sid ras.....eid kas.....e
õh.....ust koh.....umist	suu.....sime võita vas.....aseid
hüü.....sin las.....ele	üh.....egi vas.....ast

B Kirjuta lausetesse sobivad sõnaühendid õiges vormis.

1. Toomas ja Taavi planeerisid laupäevaks
.....
2. Ehitajad kolmandale korrusele.
3. Täna sees mängus ei suutnud me võita
.....
4. Matemaatika tunnis lahendasime tekstülesandeid ja
.....
5. tänu heale mänguoskusele.
6. Kõigile elanikele olid loodud aiapidamiseks
.....
7. Mulle meeldib vaadata õhtuti taevas
.....
8., et nad tuleksid ruttu tuppa.

430. A Kirjuta vajadusel lünka *h*.

1. Käisin sõbraga Mc Donalds'isamburgerit söömas.
2. Ema ja isaarutasid õhtul suviseid puhkuseplaan.
3. Vanaemaarutas vana triibulise kampsuni üles.

4. Matkal olles jõimeallika-vett ja sõimeerkulo-putru.
5.allikadaned olid kogunenud parvedesse.
6.einalised ruttasidangude, vikatite ja rehadega
.....einamaale.
7.oolasaiapidajaarvendas porgandeid ja kastis
.....erneid.

B Kirjuta laused õigesti vihikusse.

431. Kirjuta lünka *i, ii, j, ij* või *jj*.

1. Soo.....ad sa.....akesed lõhnasidsuäratavalt.
2. Ma.....e ja Ta.....mi elavad v.....endal korrusel.
3. Lapsedooksid v.....hma eest k.....resti ma.....a.
4. Tul.....a koputas uksele ja astus see.....ärel es.....kusse.
5. D.....rektor korraldas eesku.....ulikkudele õpp.....atele
vastuvõtu.
6. Võ.....stluse võ.....tis Venemaa k.....rkä.....a.
7. P.....sikesed konnakased hüppasid o.....a.

B Kirjuta laused õigesti vihikusse.

432. Kirjuta võõrsõnde tähendus.

Vajadusel kasuta *Võõrsõnade leksikoni*.

- brünett –
- referaat –
- lift –

vulkaan –
 barett –
 forell –
 trofee –
 distantis –
 signaal –
 fosforiit –
 aplodeerima –
 tribüün –

433. A Moodusta igast sõnapaarist kaks liitsõna.

1. mets + mari	<i>metsamari</i>	<i>marjamets</i>
2. laul + lind
3. reis + laev
4. põld + uba
5. päev + töö
6. koor + laul
7. leht + puu
8. küte + puu
9. sõit + auto
10. rist + tee

B Vali igast paarist lausesse sobiv liitsõna.

Kirjuta sõnad õiges vormis.

1. Siirup valmistati mitmesugustest erinevatest
2. Kevadisel varahommikul oli kõikjal kuulda
3. Tallinna sadama kai ääres seisid uhked
4. Vanaema palus mind endale appi kõplama.
5. Igal on ette nähtud tunniajaline lõunapaus.
6. Meie kooli sõitis esinema Põhjamaadesse.
7. Talvel on raagus, aga okaspuud haljad.
8. Vanaisa eelistab sauna elektrikerisega saunale.
9. Toomas hakkas käima Automis õppimas.
10. Esimesest tuleb keerata vasakule ning seejärel paremale.

434. Täida tabel.

Sõnavorm	Küsimus	Ainsus	Mitmus
põnev raamat	<i>milleta?</i>	<i>põneva raamatuta</i>	<i>põnevate raamatuteta</i>
kirju kassike	<i>kellest?</i>		
punane pall	<i>mille?</i>		
pehme diivan	<i>millel?</i>		

suur kohver	<i>millesse?</i>		
tubli arst	<i>kelleks?</i>		
rõõmus poisike	<i>kellel?</i>		
värviline pliiats	<i>millega?</i>		
maitsev praad	<i>mida?</i>		
hoolas mesinik	<i>kellena?</i>		
savist pott	<i>milles?</i>		
tore sõber	<i>kellele?</i>		
kriiksuv värav	<i>milleni?</i>		

435. Kirjuta laused kirjatähtedega õigesti.

1. KAAREL KAMPUS ON KURESSAARE PÕHIKOOLI

1. KLASSI ÕPILANE.

.....

2. TEMA PARIM SÕBER PIRET-PILLE POOTSMAN

ÕPIB SAMA KOOLI 3. KLASSIS.

.....

3. KAARLILE JA PIRET-PILLELE MEELDIB MÄNGIDA
„REIS ÜMBER MAAILMA”.

.....
.....

4. KAARLI LEMMIKRAAMAT ON „SIPSIK”, AGA
PIRET-PILLELE MEELDIB „PIPI PIKSUKK”.

.....
.....

5. KAARLI VANEMAD ON ARSTID JA TÖÖTAVAD
KURESSAARE HAIGLAS.

.....
.....

6. PIRET-PILLE EMA ON VÄIKSE TITAGA KODUS, AGA ISA
TÖÖTAB KURESSAARE LINNAVALITSUSES.

.....
.....

7. SUVEL PLAANIVAD LAPSED SÕITA HIIUMAALE KAARLI
VANAEMALE KÜLLA.

.....
.....

436. Vali lünka õige liide: -ja, -mine, -la, -nik, -kond, -stik.

1. Pere..... Metspalu veedab sellel suvel puhkuse Saaremaal.
2. Möödunud aastal remonditi meie kooli võim....., sellel aastal saime uue uju..... .

3. Arturile meeldib jalgrattaga sõita mägisel maa..... .
4. Õpeta..... tuli klassi ja alustas matemaatika tundi.
5. Aed..... kastis tomatitaimi ja väetas kurke.
6. Spordivõistluse pealtvaata..... ergutasid jooksuvõistluse liidreid.

B Kirjuta laused õigesti vihikusse.

437. Leia igast tulbast üks sõna, mis ei sobi teiste hulka.

hoolas	tige	oivaline	uljas	imelik
agar	kuri	tore	iidne	üllas
usin	kehv	veider	vana	kentsakas
innukas	paha	suurepärane	muistne	veider
kidur	õel	vahva	põline	kummaline

438. Kirjuta omadussõnad õiges vormis.

(villane)	kampsunit
(triibuline)	sokid
(terav)	noaga
(magus)	kookidest
(kahvatu)	näoga
(unistav)	poisile
(tuuline)	ilmadest
(kõrge)	tornideni
(huvitav)	raamatutele

439. Kirjuta omadussõnad õiges vormis.

1. (Suvine) pärastlõunal kattus taevas
(sünge) pilvedega ning hakkas sadama
(soe) vihma.
2. Pärast (tugev) vihmasadu läks
taevas uuesti (selge) ning (kõrvetav)
..... päikesekiired kuivatasid veeloigud.
3. (Rõõmus) mudilased lippasid kiiresti
(väike) järve äärde, et ennast (kosutav)
..... vees jahutada.

440. Vali lünka õige liide: *-ne, -lik, -line, -jas, -kas*.

1. Korra..... õpilasel on alati kodused ülesanded tehtud.
2. Halli..... pilved katsid taeva ja tuul tugevnes.
3. Mudilaskoori tüdrukutel olid seljas täpi..... kleidid.
4. Valk..... õitega lilli oli täis terev metsaalune.
5. Peetri uus korter on huba..... ja päiksekülla..... .

B Kirjuta laused õigesti vihikusse.

441. Täienda Pipi Pikksuka kirjeldust sobivate omadussõnadega.

*pisike terve suur porgandikarva pruun punane
must erinev väike kõva suur must*

1. Pipi juuksed olid ning punatud kahte
..... patsi.

2. Tema nina oli nagu kartul ja üleni
..... tedretähne täis.
3. Nina all oli päris suu
valgete hammastega.
4. Pipi sinine kleit oli täis õmmeldud lapikesi.
5. Jalas kandis Pipi sukki, üks oli
..... ja teine
6. Tüdruku kingad olid talle ilmselgelt
.....

442. Kirjuta arvud sõnadega.

1. Eelmise aasta X kuul toimusid XV ülelinnalised
koolidevahelised spordivõistlused.
.....
.....
2. Võistlustel osalesid 14 kooli õpilased.
.....
.....
3. Meie kooli IX klassi 2 poissi saavutasid kergejõustikualadel 3
1. kohta.
.....
.....
4. VIII klassi tüdrukud jäid pallimängudes 4. kohale.
.....
.....

5. 6. klassi võistkonnas olid kiired jooksjad, kes saavutasid jooksukrossis osalenud koolide seas II koha.

.....
.....

6. Kõikide võistluste kokkuvõttes tuli meie kool III kohale.

.....
.....

7. Et XVI võistlustel veelgi edukam olla, peame 2010. aastal hoolega treenima.

.....
.....

443. Kirjuta arvud sõnadega.

1. Aastal 1998 läks minu noorem vend kooli.

.....
.....
.....

2. Meie koolis õpib 195 õpilast.

.....
.....
.....

3. Ostsin poest kohvipaki, mis maksis 4 eurot ja 97 senti.

.....
.....
.....

4. Jalgratturid läbisid matkates Põlvast Kuressaarde 355
kilomeetrit.

.....
.....
.....

444. Moodusta tegusõnast nõutud vorm.

laulma	<i>mida teen?</i>
õppima	<i>mida tegite?</i>
sõitma	<i>mida ei tee?</i>
seisma	<i>mida teete?</i>
lugema	<i>mida tehakse?</i>
kõndima	<i>mida tegid?</i>
vaatama	<i>mida teed?</i>
ütleva	<i>mida tegin?</i>
rääkima	<i>mida tehti?</i>
joonistama	<i>mida tegime?</i>
kasvama	<i>mida teeb?</i>
uisutama	<i>mida teevad?</i>
õmblema	<i>mida on teinud?</i>
küpsetama	<i>mida ei teinud?</i>
suusatama	<i>mida teeme?</i>
jooksma	<i>mida ei ole teinud?</i>
ujuma	<i>mida tegi?</i>

hüppama	<i>mida oli teinud?</i>
saagima	<i>mida ei teha?</i>
rohima	<i>mida ei olnud teinud?</i>
kirjutama	<i>mida tegevat?</i>

445. A Kirjuta lünka vastandtepusõna õiges vormis.

Jooni öeldised.

1. Madli alustas nõude pesemist, vanaema lõpetas selle töö.
2. Ma toon sulle raamatu, aga sina pead selle tagasi
..... .
3. Kaotasin oma rahakoti, kuid õnneks Ain selle.
4. Turul müüdi erinevaid sorte õunu, meie
oma ammuseid lemmikuid „Liivi kuldrenette”.
5. Eile õhtul kell kümme uinusin ning hommikul
puhanuna.
6. Kodule lähemale jõudes aeglustasin sammu, aga sõber
..... edasi.

B Kirjuta harjutus vihikusse.

446. Loe. Paranda vead sõnade järjekorras.

1. Jahipidamise ja kalapüügiga ürgajal inimesed toitu hankisid
endale.

.....
.....

2. Juba väga ammu kasvatama taimi õppisid inimesed.

.....
.....

3. Kõige uhkemad keskaegses linnas hooned olid kirikud.

.....
.....

4. Tsunfptidesse tööalade järgi käsitöölised koondusid.

.....
.....

5. Meistri juures töötada tuli seitse aastat selliks saamiseks.

.....
.....

447. Moodusta lihtlausetest koondlause.

1. Vanaema keetis mustikatest moosi.

Vanaema keetis vaarikatest moosi.

Vanaema keetis maasikatest moosi.

.....
.....

2. Otsin endale uued Adidase botased.

Otsin endale uued Nike dressid.

Otsin endale uue Reeboki seljakoti.

.....
.....

.....
.....

3. Kehalise kasvatuses tunnis me jooksimise.
Kehalise kasvatuses tunnis me hüppasime kaugust.
Kehalise kasvatuses tunnis me viskasime palli.
Kehalise kasvatuses tunnis me tõukasime kuuli.

.....
.....
.....

4. Joosepile meeldib jalgrattaga sõita.
Joosepile meeldib rulaga sõita.
Joosepile meeldib rulluiskudega sõita.
Joosepile meeldib ATV-ga sõita.

.....
.....
.....

448. Loe. Otsusta lause tüüp (ajalause, põhjuslause, eesmärgilause). Kirjuta sulgudesse.

1. Pärast seda, kui olete hetke vaikselt seisnud, võite istuda.
(*ajalause*)
2. Enne, kui kirjutama hakkame, teeme ühe harjutuse suuliselt.
(.....)
3. Kui te harjutuse kirjutatud saate, siis võite asjad kotti panna.
(.....)
4. Sven õppis eile kaua, et täna kontrolltöö hästi teha.
(.....)
5. Täna on klassis palav ja sellepärast teeme aknad lahti.
(.....)

6. Pean kiirustama, sest buss väljub viie minuti pärast.
(.....)
7. Lähen õhtul Meriti juurde selleks, et kutsuda teda teatrisse.
(.....)

449. Lõpeta laused.

1. Liikluses peab olema tähelepanelik, sest
-
2. Liikluses peab olema tähelepanelik, et
-
3. Otsustasime kolida uude majja *sellepärast*, et
-
4. Otsustasime kolida uude majja *selleks*, et
-
5. Lähme matkale jalgsi *ja sellepärast*
-
6. Lähme matkale jalgsi, *et*
-
7. Piret ostis endale uue kleidi, *sest*
-
8. Piret ostis endale uue kleidi *selleks*, *et*
-

450. A Kirjuta lünka sobiv sidesõna.

Otsusta teise osalause järgi.

1. Tõusime juba hommikul kell 6 ...
 - jõuda õigeks ajaks rongile.
 - rong väljub kell 7.
 - hakkasime asju pakkima.
 - ikka läks meil väga kiireks.
 - olin ma õhtuks väga väsinud.

2. Teele ei teadnud ...
 - pannkooke küpsetada.
 - täna algavad tunnid varem kui teistel päevadel.
 - ema on haigeks jäänud.
 - nädalavahetusel teha.
 - sünnipäevale kutsuda.

3. Ootasin Priitu ...
 - oli isaga kalale läinud.
 - pidime õhtul kinno minema.
 - Priit ei tulnudki täna minu juurde.
 - minna õhtul koos kinno.
 - ei läinud Kaidoga välja.

B Kirjuta laused vihikusse. Pane kirjavahemärgid.

451. Lõpeta laused.

1. Ehmusin väga, sest
2. Katrin võttis taldriku ja
3. Kaotasin võtme ja sellepärast
4. Rääkisin vaikselt, et
5. Peep ei jätnud sõpra hätta, vaid
6. Kas lähete puhkama või
7. Panin ukse kinni, aga

452. Lõpeta laused.

1. Kaja leidis rahakoti,
mis
 - milles
 - mida
 - millest
2. Ain kohtas sõpra,
kes
 - keda
 - kellega
 - kellest
3. Reigo ja Aivar nägid,
et
 - kuidas
 - kes
 - mida

4. Isa rääkis,
keda
kellega
et
millest

453. Loe. Jooni õiged laused.

1. Tiit võiks hästi õppida, sest ta on selleks liiga laisk.
Tiit võiks hästi õppida, kuid ta on selleks liiga laisk.
2. Metssea põrsad on esimestel elukuudel triibulised ja sellepärast ei paista nad vaenlasele silma.
Metssea põrsad ei paista vaenlasele silma ja sellepärast on nad triibulised.
3. Puhkekodusid rajatakse metsade lähedusse sellepärast, et metsaõhk on tervislik.
Metsaõhk on tervislik sellepärast, et metsade lähedusse rajatakse puhkekodusid.
4. Raba pinnases on vähe toitaineid, sest rabamännid on väikesekasvulised.
Rabamännid on väikesekasvulised, sest raba pinnases on vähe toitaineid.

454. A Kirjuta lünka sobiv sidesõna *või, kuid, vaid*.

Pane komad.

B Moodusta igast lausest kaks lihtlauset.

1. Kõik toa aknad suleti *kuid* oli ikkagi külm.

Kõik toa aknad suleti. Ikkagi oli külm.

2. Kas sa tahad lõunasöögiks makarone meeldib sulle rohkem kanasupp?

.....
.....

3. Teod söövad meeeldi maasikaid toituvad taimelehtedest.

.....
.....

4. Poisid olid rahvastepallivõistlusel edukad tüdrukud võitsid korvpallis.

.....
.....

5. Virk ei lükka tööd homseks teeb juba täna.

.....
.....

6. Ära mine sõbra juurde tule minuga maale vanaemale appi!

.....
.....

455. Moodusta lihtlausetest liitlaused.

Kasuta sidesõnu *kes, mis, vaid, aga, et, kuid*.

1. Märten ei vaadanud meie poole. Märten sammus püstipäi uhkelt edasi.

.....
.....

2. Metsatee on kaetud paksu lumekihiga. Kelguga saab ikkagi majani.

.....
.....

3. Priit vaatas hilise õhtutunnini televiisorit. Ta ei jõudnudki ema tulekut ära oodata.

.....
.....
.....

4. Mari pani raadio mängima. Mari tahtis kuulda ilmateadet.

.....
.....

5. Kaarel nägi uut klassivenda. Klassivend on Kaarli naabripoiss.

.....
.....

6. Ostsin poest uued botased. Botased olid allahinnatud.

.....
.....

Sisukord

LIHTLAUSE	3
KOONDLAUSE	18
LIITLAUSE	31
Ajasuhteid väljendav liitlause	33
Nimisõna laiendamine täiendkõrvallausega	50
Vastandamise-eraldamise väljendamine liitlause	56
Põhjus-tagajärgsuhteid väljendav liitlause	64
Tegevuse eesmärki väljendav liitlause	76
Tegusõna laiendamine sihitiskõrvallausega	85
OTSEKÕNE	89
Otsekõne muutmine kaudseks	94
KORDAMINE	99

LAUSE on sõnadega väljendatud mõte.

ALUS ja **ÖELDIS** on lauses põhisõnadeks.

Alus väljendab lauses **TEGIJAT**.

Öeldis väljendab lauses **TEGEVUST** või **SEISUNDIT**.

Lause, milles on üks öeldis, on **LIHTLAUSE**.

Lihtlause, milles esinevad korduvad lauseliikmed, on **KOONDLAUSE**.

LIITLAUSE koosneb kahest või enamast lihtlausest.

Euroopa Liit
Euroopa Sotsiaalfond

Eesti tuleviku heaks

Hariduslike erivajadustega
õpilaste õppevara arendamine

ISBN 978-9949-513-65-9

9 789949 513659